

Stand van de Dutch TechZone 2024

Kwantitatieve analyse van de
regionale economie

Gemaakt door: Bas Doets en Marnix Bosma
E&E Advies

Inhoud

1. Macro-economische beschouwing.....	3	Werkgelegenheid	13
2. Demografie	4	Vestigingen.....	15
Bevolkingsontwikkeling	4	De sectorstructuur	16
Bevolkingsprognoses	4	5. Verdieping: de industrie in de DTZ.....	19
Migratie	5	Samenstelling van de industrie	19
3. Arbeidsmarkt	6	Arbeidsproductiviteit in de industrie	19
Omvang beroepsbevolking.....	6	Werkgelegenheidsontwikkeling in de industrie.....	21
Opleidingsniveau beroepsbevolking	6	Vestigingen in de industrie.....	22
Beroepsniveaus	7	6. Onderwijs	24
Werkloosheid	7	Basisonderwijs.....	24
Arbeidsmarktspanning	8	Voortgezet onderwijs.....	26
De arbeidsparticipatie	8	Beroepsonderwijs	27
Uitkeringen	9	7. Brede welvaart	31
Arbeidsmarktpendel.....	10	Aantrekkelijke regio	37
Inkomen.....	10	8. Zorg en welzijn	40
4. Economische Ontwikkeling	12	Gezondheid	40
Ontwikkeling BBP	12	Afstand tot zorg.....	42
Arbeidsproductiviteit.....	12	Werkgelegenheid	43
		Opleidingen in de zorg	43
		Ouderen	44
		Jongeren.....	45

1. Macro-economische beschouwing

De economische ontwikkeling stagneert. In 2021 en 2022 was er na de coronacrisis sprake van een sterk herstel. Het Bruto Binnenlands Product, nog altijd de belangrijkste graadmeter voor economische groei, nam in 2021 toe met 6,2% en in 2022 met 4,3%. Daarmee bevond Nederland zich in de kopgroep van Europa. In 2023 zwakte de economische ontwikkeling sterk af en kwam uiteindelijk uit op circa 0,2% groei. Even was er sprake van een recessie na enkele achtereenvolgende kwartalen van lichte krimp. De hoge kosten van diverse productiefactoren (arbeid, kapitaal, grondstoffen, energie), doorvertaald in een stijging van de consumentenprijzen, zetten de groei onder druk. Daar kwam bij dat de Europese Centrale Bank met haar rentebeleid de economie actief afremde, met als doel de hoge inflatie te beteugelen. De werkgelegenheid nam nog wel toe, maar dat kon niet voorkomen dat ook de werkloosheid iets opliep, van 3,5% in 2022 naar 3,6% in 2023.

Door de toegenomen onzekerheid hebben de grote banken en ook het CPB hun ramingen voor 2023 en 2024 al enkele malen naar beneden bijgesteld. De Nederlandse Bank gaat uit van 0,4% groei in 2024, waarmee Nederland achterblijft bij de ontwikkeling in de Eurozone (+0,8%) en de VS (1,4%). Rabobank gaat uit van 0,5% groei, ING en ABN Amro houden rekening met +0,7%. De onzekere geopolitieke situatie blijft een rem op de internationale groei zetten. Daarnaast zijn er in 2024 verkiezingen in de meeste grote economieën zoals China, India, de VS, Japan, Frankrijk en Groot-Brittannië. Hetgeen een negatief effect kan hebben op de mondiale groei. Voor 2025 gaan de rekenmeesters van de banken uit van een gematigde groei van 1-1,5%. De verwachting is dat de arbeidsmarkt in beperkte mate gaat

reageren op de groeivertraging. De werkloosheid kruipt richting 4% in 2024 en zal mogelijk in 2025 verder oplopen tot 4,5%.

De motoren van de economie draaien op verschillende snelheden. De groei van de consumptieve bestedingen van huishoudens viel in 2023 stil, maar trekt in 2024 weer iets aan. Doordat de lonen sterker stijgen dan de inflatie neemt de koopkracht in 2024 weer toe. Bedrijfsinvesteringen namen in 2023 nog toe maar krompen in 2024 (-3-5%) als gevolg van kleinere winstmarges en minder werkkapitaal. De export nam in 2023 af en zal dat waarschijnlijk ook in 2024 blijven doen.

Het jaar 2023 stond nog in het teken van de hoge inflatie. De oorlog in Oekraïne leidde in 2022 tot een toenemende schaarste aan energie (olie en gas). De energierekening van huishoudens en bedrijven steeg sterk dat vertaalde zich ook in oplopende prijzen van grondstoffen en de prijzen in bijvoorbeeld de supermarkten en van overige producten. Daarnaast ontstonden problemen door internationaal verstoorde waardeketens. Lonen stegen sterk en dat leidde tot een toename van de prijzen van goederen en diensten. De schaarste van een aantal productiefactoren neemt wel iets af, maar de inflatie blijft voorlopig aan de hoge kant met circa 2,5% in 2024 en 2025.

Al met al is de verwachting dat de economie in 2024 een bescheiden groei zal laten zien. Veel conjunctuurindicatoren staan momenteel op rood als aankondiging van een recessie, maar een grote terugval wordt niet verwacht. De centrale banken zullen waarschijnlijk de rente verlagen en deze daling zal bijdragen aan een herstel later in 2024 en een lichte toename van de groei in 2025. Uitkomsten van verkiezingen in bijvoorbeeld de VS en mogelijke handelsconflicten tussen Europa en de VS met China en andere geopolitieke spanningen vormen echter risico's, waardoor de groei allerminst zeker is.

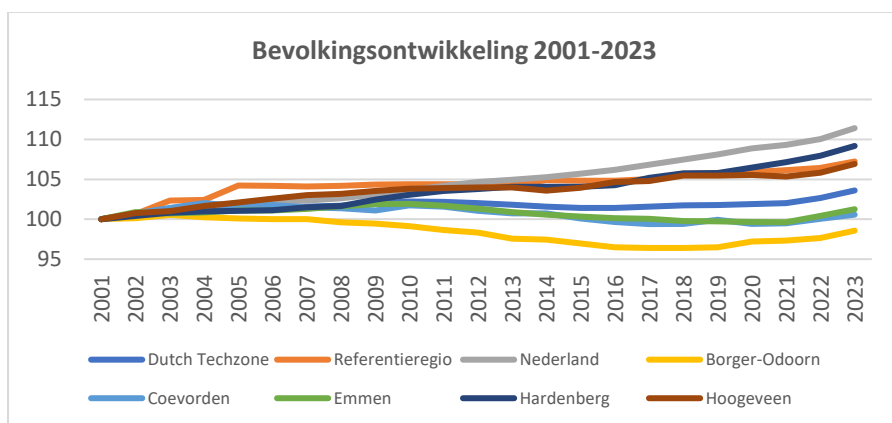
2. Demografie

Bevolkingsontwikkeling

De DTZ telde in 2023 289.330 inwoners. Dit aantal is als volgt over de DTZ gemeenten verdeeld:

- Borger-Odoorn: 25.920 inwoners (9,0%)
- Coevorden: 35.700 inwoners (12,3%)
- Emmen: 108.765 inwoners (37,7%)
- Hardenberg: 62.510 inwoners (21,6%)
- Hoogeveen: 56.435 inwoners (19,5%)

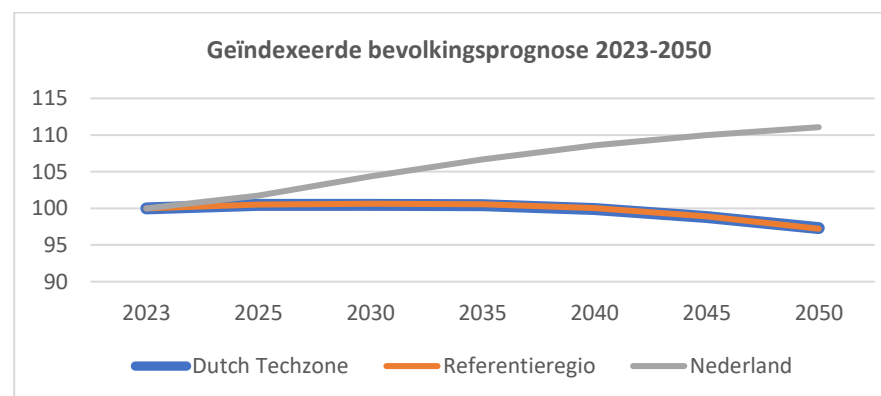
De bevolking in de regio groeide sinds 2001 in bescheiden mate (+3,6%), tegenover 11,4% landelijk en 7,2% in de referentieregio. Binnen de DTZ waren de verschillen substantieel. Hardenberg noteerde een overall groei van 9%, terwijl in Borger-Odoorn de bevolking is afgenomen. Tussen 2022 en 2023 is er in alle vijf gemeenten sprake van een groeiende bevolking. Tussen 2022 en 2023 groeide de regio met ongeveer 2.600 inwoners.

Bron: CBS, 2024

Bevolkingsprognoses

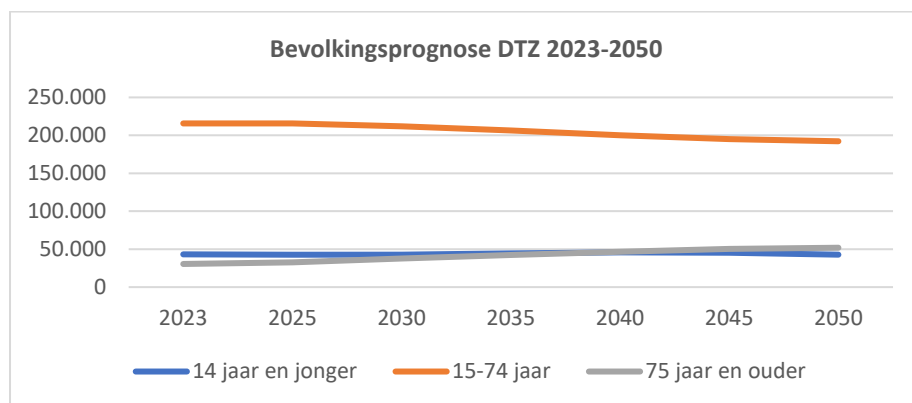
Vooralsnog wordt in de bevolkingsprognoses van de regio uitgegaan van een structurele afname op de langere termijn. Volgens de Primos prognose neem de bevolking eerst nog lichtjes toe richting 2030 (0,5%), om vervolgens na 2030 geleidelijk af te nemen. In totaal zal de bevolking volgens deze ramingen afnemen met circa 2,7% t.o.v. 2023. Voor de referentieregio geldt hetzelfde beeld. Landelijk blijft de bevolking, als gevolg van hoofdzakelijk buitenlandse migratie, voorlopig doorgroeien, zij het dat het tempo wel verder afvlakt.

Bron: Primos, 2023

Het is vooral de categorie 15-75 jarigen die in de DTZ in de komende jaren kleiner wordt. Deze leeftijdscategorie vormt de potentiële beroepsbevolking en de ontwikkeling van deze groep bepaalt de omvang van de regionale arbeidsmarktvijver waaruit gevist kan worden. In 2023 was deze groep 215.630 personen groot, in 2050 is het aantal personen teruggelopen tot 192.230, een afname van in totaal 23.400 personen. Dat betekent dat er straks aanzienlijk minder mensen zijn om werk te verzetten en om de verzorgingsstaat overeind te houden. Er wordt namelijk een

flinke vergrijzing verwacht: de groep 75 jaar en ouder groeit naar verwachting met 21.420 inwoners (+70%). De groep 14 jaar en jonger blijft naar verwachting ongeveer gelijk.

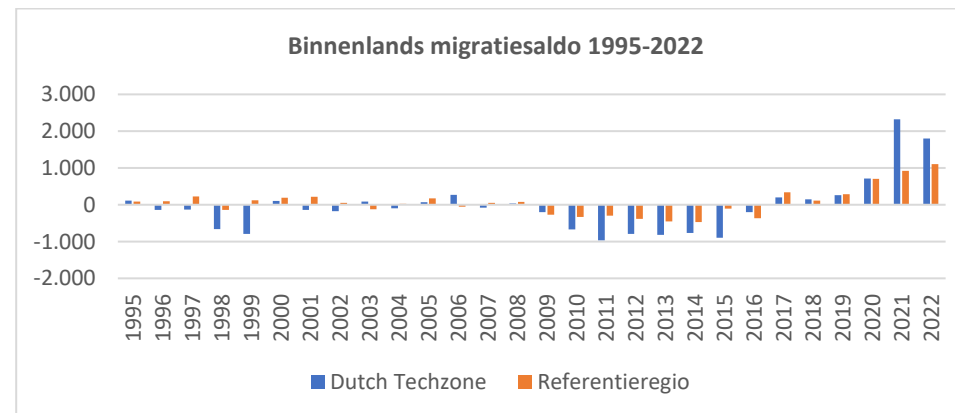
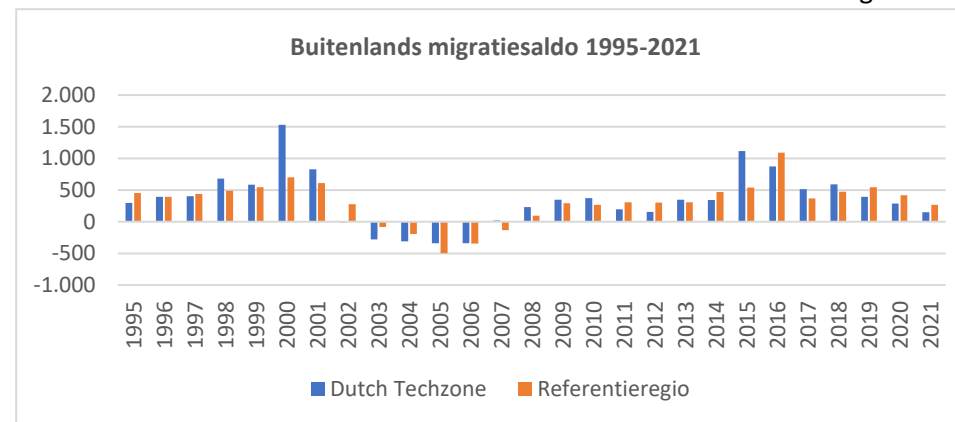

Bron: Primos, 2023

Migratie

De afgelopen twintig jaar heeft buitenlandse migratie overwegend een positief effect gehad op de bevolkingsontwikkeling van de DTZ en de binnenlandse migratie een negatief effect. Buitenlandse migratie bestaat uit een mix van vluchtelingen, studenten en arbeidsmigranten. Het buitenlands migratiesaldo bedroeg over de gehele periode 1995-2021 +9.360. Het totale binnenlandse migratiesaldo daarentegen kwam in diezelfde periode echter uit op -1.390. In de afgelopen jaren was het binnenlandse migratiesaldo echter opmerkelijk positiever dan in de jaren daarvoor. De achterliggende cijfers laten zien dat sinds 2018 er elk jaar meer dan 1.000 inwoners vanuit Stadskanaal en Westerwolde (gemeenten met AZC's) verhuizen naar de DTZ. Over de periode 2011-2022 was het binnenlands migratiesaldo zonder deze gemeenten mee te rekenen -8.430.

Maar ook zonder de vluchtelingen was het binnenlands migratiesaldo in 2021 en 2022 positief, respectievelijk +313 en +42. De migratiepatronen van de DTZ komen sterk overeen met die van de referentieregio.

Bron: CBS, 2023

3. Arbeidsmarkt

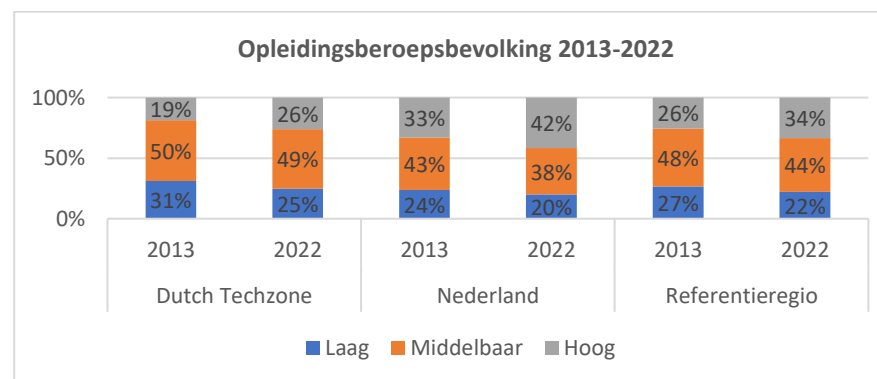
Omvang beroepsbevolking

De beroepsbevolking van de DTZ was in 2023 155.000 personen groot. De regio telt meer mensen die willen en kunnen werken dan werkgelegenheid, er is derhalve sprake van een negatieve arbeidsmarktbalans. In de afgelopen tien jaar heeft de beroepsbevolking een lichte groei doorgemaakt, namelijk met in totaal 3% t.o.v. 2013. In Nederland groeide de beroepsbevolking in dezelfde periode harder met 10% en in de referentieregio ongeveer gelijk met ook 3%. De groei in de regio is vooral het gevolg van een sterke toename van de arbeidsparticipatie in de laatste jaren. Landelijk betreft het een combinatie van een groei van de potentiële beroepsbevolking en een toenemende participatiegraad. Het verschil in ontwikkeling tussen Nederland en de DTZ betekent enerzijds dat er landelijk meer arbeidsmarktruimte was voor werkgelegenheids- en economische groei, aan de andere kant waren er ook meer arbeidsplaatsen nodig om deze mensen van werk te voorzien. De noodzaak om qua werkgelegenheid te groeien is in de DTZ minder groot dan landelijk. In de komende jaren wordt, zo zagen we hiervoor, de potentiële beroepsbevolking in omvang waarschijnlijk kleiner. Vertaald naar de beroepsbevolking gaat het om een afname van ruim 16.000 mensen in 2050 waarover de regio dus niet langer kan beschikken.

Opleidingsniveau beroepsbevolking

Hoewel het vooral van belang is dat de beroepsbevolking passend geschoold is, vraagt de economie ook in toenemende mate meer hoog opgeleiden. Voor werk dat verdwijnt was vaak een lagere opleiding voldoende dan voor het werk dat ervoor terugkomt. Dat betekent dat de beroepsbevolking moet 'opscholen' om ook op de langere termijn aan te blijven sluiten op de vraag. Bovendien correleert het opleidingsniveau ook met bijvoorbeeld het inkomens- en het gezondheidsniveau. Het is dus in

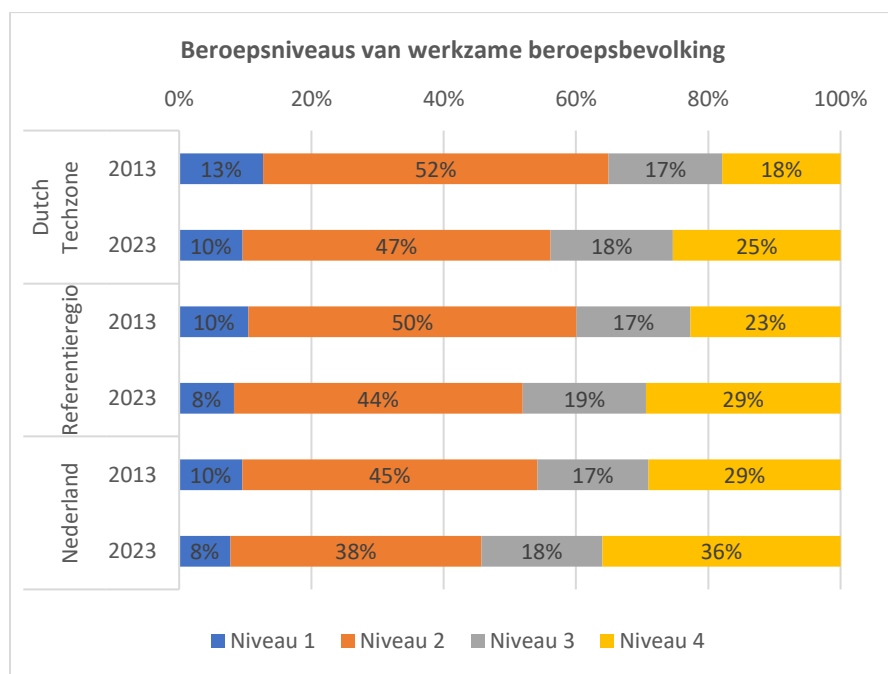
vele opzichten wenselijk dat het opleidingsniveau van de beroepsbevolking stijgt. En dat gebeurt ook, zowel in de DTZ als landelijk. Het tempo waarin het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in de regio toeneemt ligt echter wel beduidend lager en dat geldt ook voor het niveau als geheel. In negen jaar tijd is het aandeel hoog opgeleiden met 7% toegenomen, landelijk bedroeg de groeivoet in dezelfde periode 9% en in de referentieregio 8%. Het aandeel lager opgeleiden ligt in de DTZ nog steeds hoger en neemt minder snel in omvang af. Landelijk wordt het reservoir hoog opgeleiden snel groter, te meer omdat ook de beroepsbevolking als geheel harder groeit. In de DTZ is vooral de groep middelbaar geschoolden sterk vertegenwoordigd. Ook deze groep is in de economie van de toekomst hard nodig, maar daarvoor geldt wel een grote om-, op- en bijscholingsopgave omdat veel werk verandert en de beroepsopgeleiden in deze grote veranderingen mee moeten. Een oververtegenwoordiging van lager en middelbaar opgeleiden betekent het belangrijk is om voldoende werk in de regio zelf te hebben, de actieradius van deze groepen is overwegend kleiner.

Bron: CBS

Beroepsniveaus

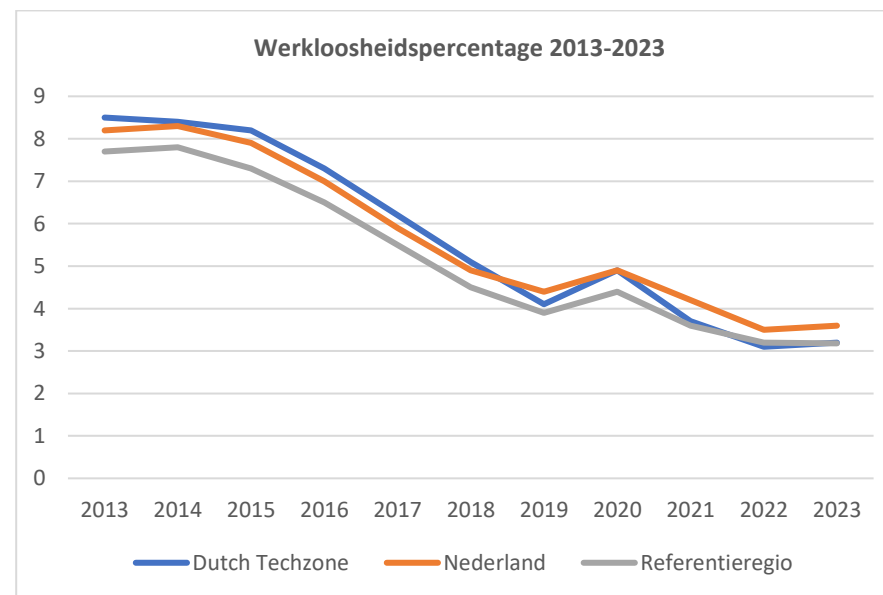
Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in de regio is ook weerspiegeld in de beroepsniveaus van de werkzame beroepsbevolking. In vergelijking met de referentieregio en Nederland kent de DTZ naar verhouding meer personen met een beroep in beroepsniveaus 1 en 2, en minder met een beroep in beroepsniveau 4. Het aantal mensen dat complex werk doet stijgt in de DTZ, maar ligt nog steeds aanzienlijk lager dan landelijk. Daarentegen is vakmanschap ook belangrijk voor een functionerende economie en vakmanschap wordt in toenemende mate een regionale asset.

Bron: CBS

Werkloosheid

De krimpende beroepsbevolking zou beter opgevangen kunnen worden bij een ruime arbeidsmarkt. Maar de arbeidsmarkt is momenteel extreem krap. Dat blijkt onder meer uit de lage werkloosheid. In 2023 lag de werkloosheid in de DTZ iets hoger dan in 2022, maar historisch gezien laag op 3,2%. Dit is gelijk aan de werkloosheid in de referentieregio (3,2%) en lager dan Nederland (3,6%). Het werkloosheidspercentage van de DTZ schommelt al jaren rond het landelijke gemiddelde en bevindt zich er sinds 2021 ongeveer een half procentpunt onder. Alle vijf DTZ gemeenten bevinden zich onder het landelijke gemiddelde. Van de DTZ gemeenten is de werkloosheid het laagst in Hardenberg (2,9%) en het hoogst in Emmen (3,5%).

Bron: CBS

Arbeidsmarktspanning

De arbeidsmarktregio's Drenthe en Regio Zwolle vormen samen de hoofdmoot van de regionale arbeidsmarkt waar de DTZ onderdeel van uitmaakt. Het UWV heeft voor de arbeidsmarktregio's voor diverse beroepsklassen de krapte op de arbeidsmarkt berekend aan de hand van de openstaande vacatures, afgezet tegen de kortdurende WW. De tabel geeft de spanning weer in het derde kwartaal van 2023. De spanning op de arbeidsmarkt is in korte tijd snel opgelopen. Vanaf 2021 zien we een (veel) krappere arbeidsmarkt dan in de 5 jaar ervoor. De spanning in Drenthe werd voor 2021 maximaal als gemiddeld getypeerd. Sinds 2021 is dit opgelopen naar krap. De arbeidsmarkt in regio Zwolle was altijd al krappere dan die in Drenthe, maar ook hier kwam de spanning niet boven krap uit voor 2021. Vanaf 2021 wordt de spanning getypeerd als zeer krap voor regio Zwolle. Zowel in Drenthe als regio Zwolle nam de spanning in 2023 wel een klein beetje af ten opzichte van 2022. De verschillen van regio tot regio en van beroepsgroep tot beroepsgroep zijn groot tussen de twee arbeidsmarktregio's van de DTZ. De spanning in de arbeidsmarktregio Drenthe is voor alle beroepsklassen lager dan in de Regio Zwolle. In beide regio's krijgen inmiddels alle beroepsklassen de kwalificatie krap tot zeer krap. In de regio Drenthe is de arbeidsmarkt over de volle breedte iets minder gespannen. De ICT beroepen zijn momenteel het meest lastig in te vullen, gevolgd door de dienstverlenende beroepen en de technische beroepen (met een groot verschil tussen de Regio Zwolle en Drenthe).

Beroepsklasse	Drenthe		Regio Zwolle	
	Typering	Spanning	Typering	Spanning
Agrarische beroepen	Krap	3,56	Zeër krap	5,42
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	Krap	2,80	Zeër krap	5
Commerciële beroepen	Krap	3,66	Zeër krap	5,93

Creative en taalkundige beroepen	Krap	2,14	Krap	2,51
Dienstverlenende beroepen	Zeër krap	6,21	Zeër krap	9,08
ICT beroepen	Zeër krap	8,58	Zeër krap	9,12
Managers	Krap	3,46	Zeër krap	4,14
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	Krap	2	Zeër krap	7,19
Pedagogische beroepen	Krap	1,62	Krap	2,92
Technische beroepen	Krap	2,68	Zeër krap	8,25
Transport en logistiek beroepen	Zeër krap	4,16	Zeër krap	5,92
Zorg en welzijn beroepen	Zeër krap	4,56	Zeër krap	4,71

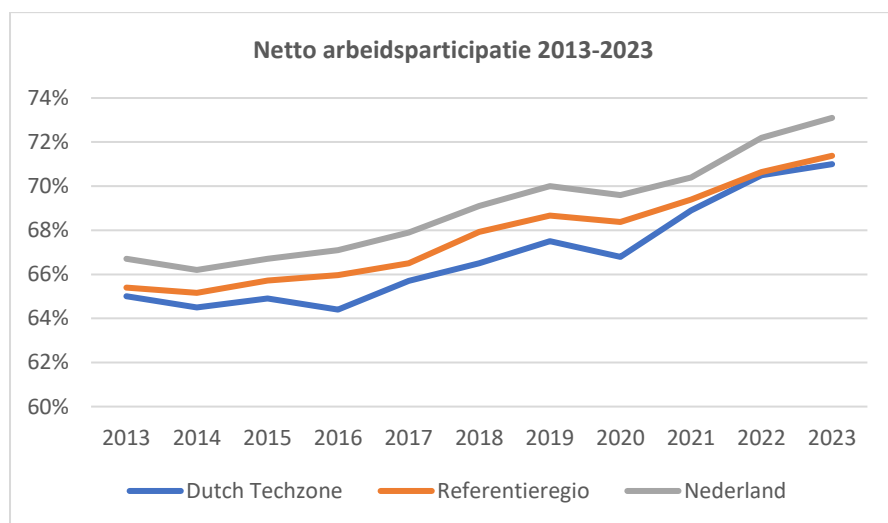
Bron: UWV

De arbeidsparticipatie

Zorgelijker is de regionale arbeidsparticipatiegraad. In de DTZ doen relatief weinig mensen mee aan het arbeidsproces. De netto arbeidsparticipatie ligt structureel onder dat van Nederland en de referentieregio. In economisch goede tijden kruipt het regionale cijfer wat meer naar het landelijke gemiddelde, maar bij economische tegenwind daalt de arbeidsparticipatie in de regio harder. Een groot aantal inactieven is niet wenselijk vanuit een maatschappelijk oogpunt. En de economie zit te springen om mensen. Wanneer de DTZ haar arbeidsparticipatie op het landelijke niveau zou weten te brengen, dan betekent dat dat er meer dan 3.250 extra mensen beschikbaar komen voor het arbeidsproces. De netto arbeidsparticipatie is in de DTZ tussen 2022 en 2023, minder hard gegroeid dan in de referentieregio en Nederland. Het verschil met Nederland is dus toegenomen ondanks een stijging van arbeidsparticipatie.

Binnen de regio groot zijn de verschillen in arbeidsparticipatie groot. De bandbreedte wordt bepaald door Hardenberg met een netto arbeidsparticipatie van 74,9% en Emmen waar 67,8% van de potentiële beroepsbevolking participeert op de arbeidsmarkt. In bijna alle DTZ

gemeenten is de arbeidsparticipatie toegenomen in 2023, uitzondering hierop is gemeente Hardenberg (-0,5%). De gevolgen van conjuncturele veranderingen voor de arbeidsparticipatiegraad zijn groot en het is de vraag of deze opwaartse beweging in deze gemeenten doorzet. Vanaf 2021 is de arbeidsparticipatie in ieder geval sterk gestegen. Dit kan het gevolg zijn van het krachtige herstel van de economie na de pandemie, de grote krapte op de arbeidsmarkt en de gestegen inflatie.

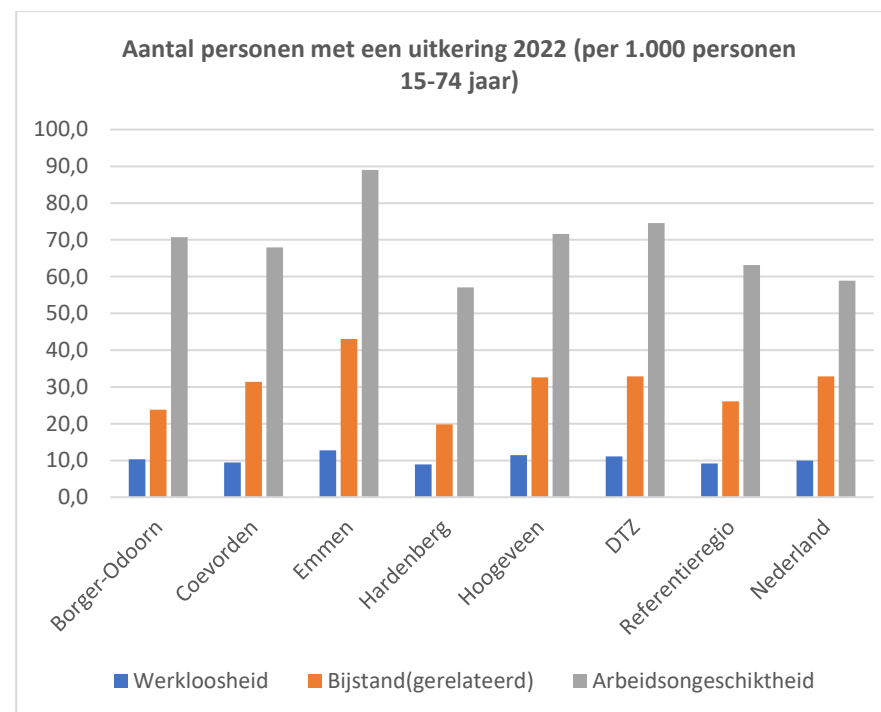
Bron: CBS

Uitkeringen

De lagere arbeidsparticipatie in de regio ten opzichte van het landelijke gemiddelde is ook terug te zien in het aantal personen dat een uitkering krijgt. Met name het aantal personen dat een uitkering ontvangt in verband met arbeidsongeschiktheid is relatief hoog. Het aantal uitkeringen gerelateerd aan de bijstand en werkloosheid in de DTZ is in 2022

procentueel gezien vergelijkbaar met het landelijke beeld maar hoger dan in de referentieregio.

Binnen de DTZ zijn opnieuw forse verschillen waarneembaar. Emmen telt relatief veel personen voor alle soorten uitkering. In gemeente Hardenberg is een tegenovergesteld beeld zichtbaar, in alle categorieën ligt het aantal personen met een uitkering hier onder het niveau van het landelijke gemiddelde en de referentieregio. De overige gemeenten liggen hier tussen in.

Bron: CBS

Arbeidsmarktpendel

De DTZ heeft per saldo een uitgaande pendel van circa 13.800 personen in december 2021. In totaal werken 88.000 inwoners van de DTZ in hun eigen regio, 44.700 inwoners pendelen voor hun werk de regiogrens over naar elders. Daarnaast is er een groep van 30.900 personen die buiten de regio woont, maar binnen de regio werkt (de inkomende pendel).

Bron: CBS

De uitgaande pendel gaat vooral richting overig Overijssel (15.500 personen), voor het merendeel vanuit Hardenberg richting onder meer Zwolle, de overige Vechtdalgemeenten (Dalfsen en Ommen) en Twente. Naar het overige deel van Drenthe bedraagt de uitgaande pendel 11.300 personen, gevolgd door Groningen (7.400), Gelderland (2.500) en Noord-Holland (1.800).

De inkomende pendel is afkomstig uit het overige deel van Drenthe (23.600), Overijssel (7.300), Groningen (6.400), Gelderland (1.600) en Fryslân (1.500).

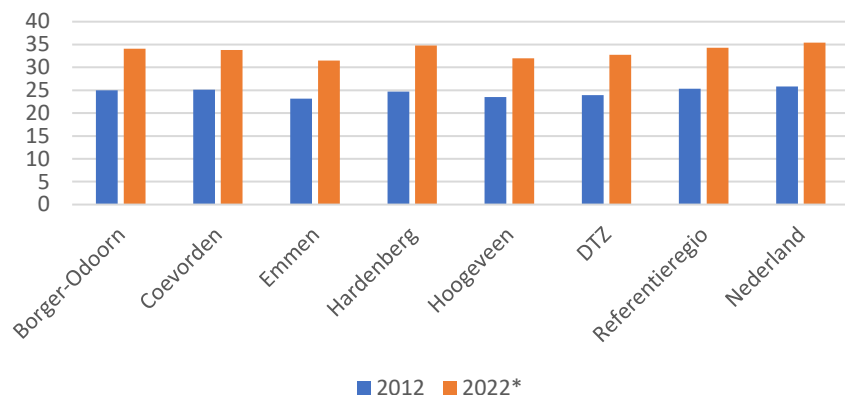
De Dutch Techzone kent alleen een positief saldo met de overige provincie Drenthe. Met de overige provincies is de pendel per saldo uitgaand of in evenwicht. Ten opzichte van een jaar eerder (2020) weet de DTZ echter beter de mensen uit de eigen regio te binden. Het aantal inwoners van de

DTZ dat in de DTZ werkt nam toe met 8.500. Tegelijkertijd nam zowel de uitgaande als inkomende pendel af met 4.300 inwoners.

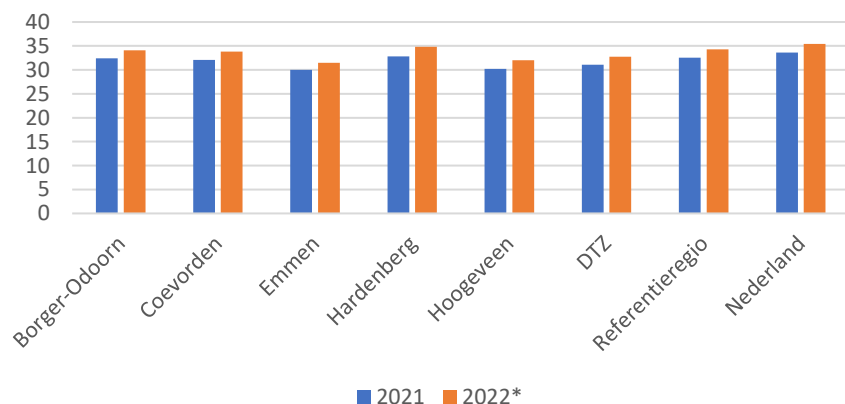
Inkomen

Het gemiddelde inkomen van particuliere huishoudens in de DTZ bedroeg in 2022 ongeveer € 32.800 per huishouden. Landelijk ligt dit gemiddelde inkomen 8% hoger en in de referentieregio 5%, oftewel € 35.400 en € 34.300, respectievelijk. Verderop in de Stand van de DTZ wordt beschreven dat ook de toegevoegde waarde per arbeidsjaar lager ligt, hetgeen iets zegt over het regionale verdienvermogen. Binnen de regio is het gemiddelde particuliere huishoudensinkomen het hoogste in Hardenberg (€ 34.800) en het laagste in Emmen (€ 31.500). De afgelopen jaren is het inkomen zowel landelijk als in de DTZ gestegen. In 2012 lag het inkomen in de DTZ op gemiddeld € 24.000. Tussen 2012 en 2022 nam het inkomen in de regio, net als landelijk, toe met 37%. Dit is meer dan in de referentieregio (35%). Tussen 2021 en 2022 groeide het inkomen binnen de DTZ iets sterker dan landelijk en in de referentieregio (5,5% t.o.v. 5,4% en 5,3% respectievelijk).

Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen particuliere huishoudens (2012-2022)

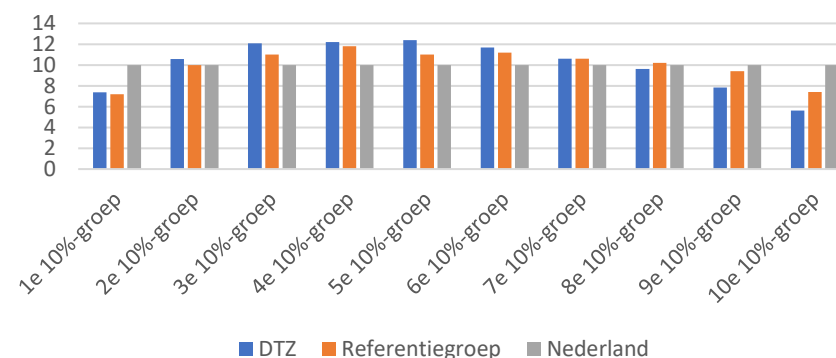
Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen particuliere huishoudens (2021-2022)

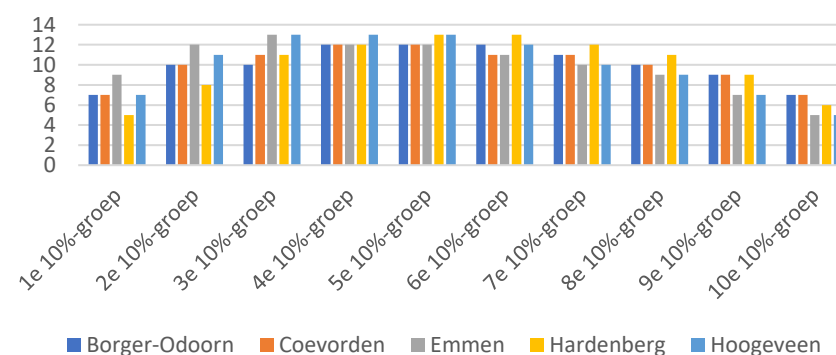
Bron: CBS

In vergelijking met Nederland en de referentieregio kent de regio een oververtegenwoordiging van de lagere 10%-groepen van inkomens. Tussen de verschillende gemeenten zijn de verschillen groot.

Verdeling inkomen 2022

Verdeling inkomen 2022

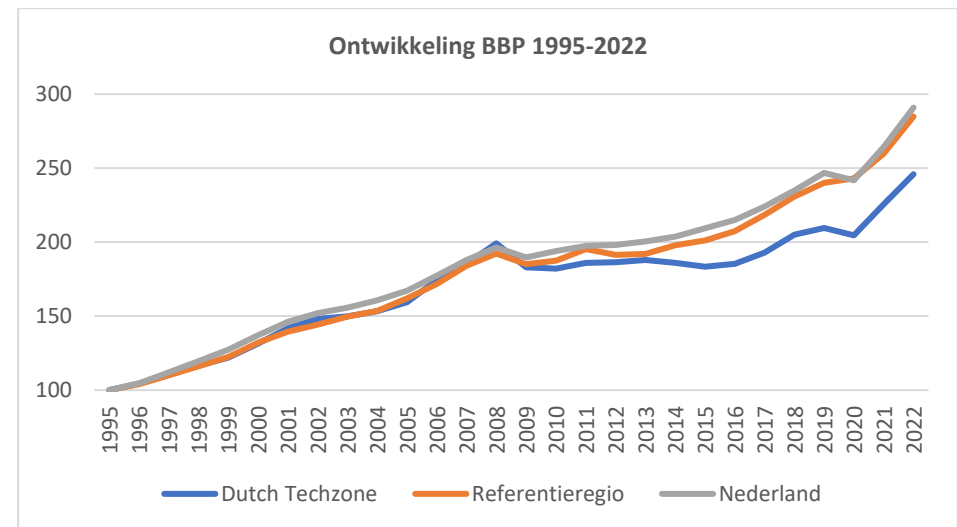
Bron: CBS

4. Economische Ontwikkeling

Ontwikkeling BBP

Nog altijd is de ontwikkeling van het BBP de meest gebruikte graadmeter voor economische groei. Het BBP van de regio bedroeg in 2022 naar schatting € 10,8 mld., daarmee is de regio goed voor ruim 1% van de Nederlandse economie.

In een historisch perspectief geplaatst, dan valt op dat de DTZ het tempo van de economische groei in Nederland en de referentieregio lang kon bijhouden, maar dat de kredietcrisis van 2008 en de economische crisis die daar het gevolg van was een keerpunt is geweest in deze ontwikkeling. In 2008 daalde het BBP van de regio scherp en vanaf dat moment liepen de groeipaden tussen rijk en regio uiteen en begon de regio achterop te raken. Vanaf 2014 liep het verschil sneller op doordat landelijk de economie weer aantrok en de economie van de DTZ opnieuw in een recessie kwam. In 2020 was een sterke daling te zien ten gevolge van de coronapandemie, maar in de jaren daarna is de economie in de DTZ weer hard aangetrokken. De groei tussen 2021 en 2022 bedroeg 9%, een procentpunt lager dan in de referentieregio en Nederland.

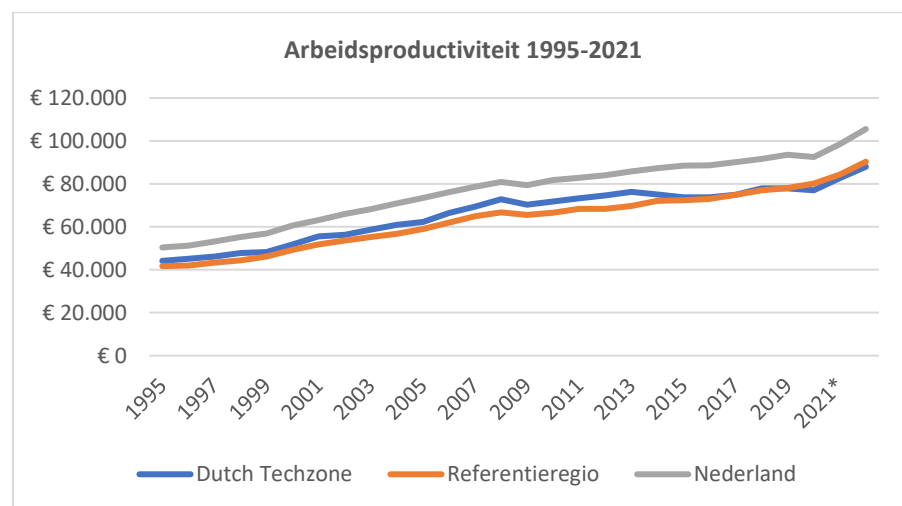

Bron: CBS, bewerking E&E advies

Arbeidsproductiviteit

De arbeidsproductiviteit is hier uitgedrukt in de bruto toegevoegde waarde die in de economie wordt gerealiseerd af te zetten tegen het aantal arbeidsjaren dat is gewerkt. Daaruit blijkt dat de waarde die in een arbeidsjaar wordt toegevoegd in de DTZ structureel lager ligt dan gemiddeld in Nederland en ongeveer gelijk aan de referentieregio. Dat was in 1995 al zo en dat geldt in 2022 nog steeds. Echter is het verschil met Nederland wel opgelopen. In 1995 was het verschil in waarde creatie per arbeidsjaar circa €6.300,-, inmiddels is dit opgelopen tot meer dan €17.600,-. dat betekent dat het verdienvermogen in de regio ook een stuk lager ligt. Zeker in de DTZ is een sterkere stijging van de arbeidsproductiviteit nodig wil de regio economisch groeien om bijvoorbeeld voorzieningen overeind houden in een krimpende arbeidsmarkt. Voor een deel heeft de lagere toegevoegde waarde per

arbeidsjaar te maken met de sectorstructuur van de DTZ. De industrie (met de daarbinnen de procesindustrie) is weliswaar oververtegenwoordigd, maar de zakelijke dienstverlening is sterker ondervertegenwoordigd. In deze sectoren wordt doorgaans per arbeidsjaar meer waarde toegevoegd. De belangrijkste verklaring zit hem echter in regio specifieke factoren. In zo goed als alle sectoren wordt in de DTZ minder waarde toegevoegd dan hun landelijke counterparts.

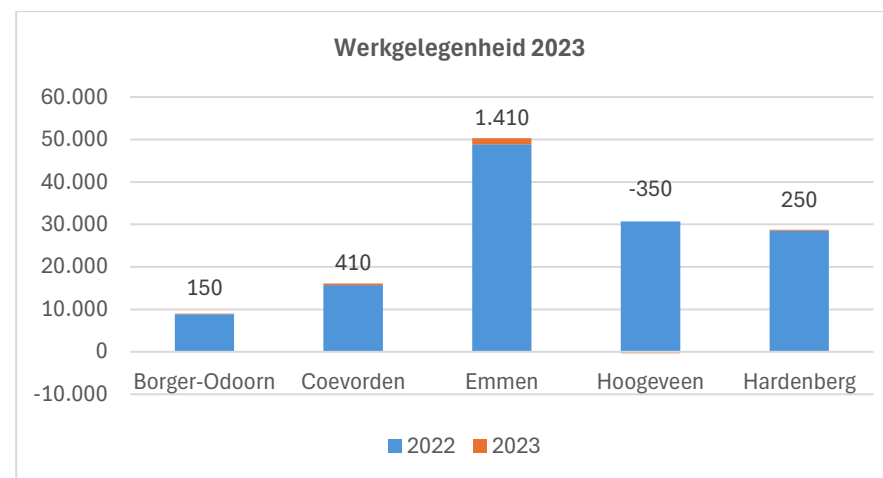

Bron: CBS, bewerking E&E advies

Werkgelegenheid

De DTZ telde in 2023 meer dan 134.500 arbeidsplaatsen, verdeeld over ongeveer 28.600 vestigingen. De grootste gemeente in de regio, Emmen, was ook goed voor de meeste werkgelegenheid: 50.330 arbeidsplaatsen. Gevolgd door Hogeveen (30.390), Hardenberg (28.740), Coevorden (16.110) en Borger-Odoorn (8.980). Het afgelopen jaar liet Emmen de grootste werkgelegenheidsgroei zien. In totaal nam het aantal

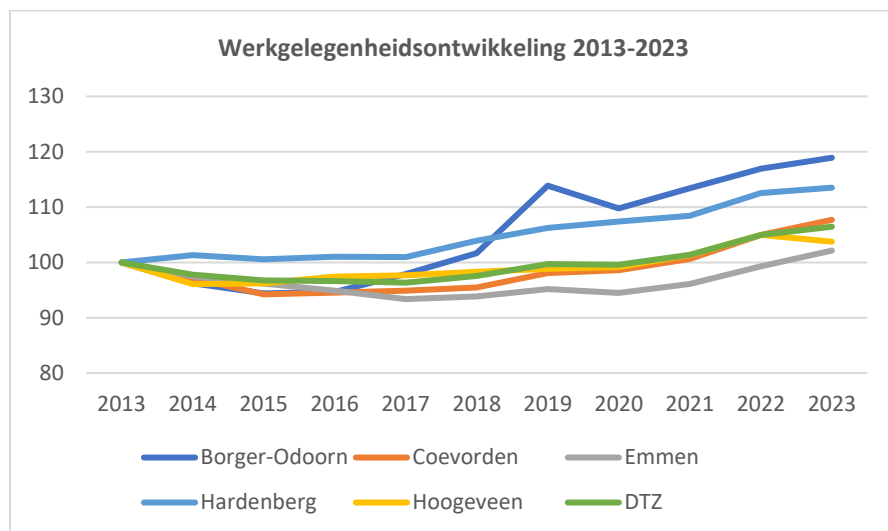
arbeidsplaatsen in de regio toe met 1.860, waarvan driekwart in Hardenberg. Ook de andere gemeenten droegen bij aan de aanwas met uitzondering van Hogeveen waar de werkgelegenheid met 350 banen afnam.

Bron: BIRO

Kijken we over een langere periode, dan zien we dat de regio DTZ in 2023 6,5% meer banen telde dan in 2013 en na 2020 elk jaar gegroeid is. Per saldo gaat het om een toename van 8.150 arbeidsplaatsen vanaf 2013. Alle DTZ gemeenten hebben tussen 2013 en 2023 een groei doorgemaakt. De grootste absolute werkgelegenheidsgroei vond in deze periode plaats in Hardenberg: +3.420 (+13,5%). Hardenberg liet over de gehele periode, met uitzondering van 2015 en 2017, een constante groei zien in werkgelegenheid. De grootste relatieve groei in werkgelegenheid was te zien in Borger-Odoorn, sinds 2013 is de werkgelegenheid hier met 18,9% gestegen (+1.430). Emmen kende ten opzichte van 2013 juist een krimp in werkgelegenheid met een dieptepunt van -3.270 banen in 2017. In 2023 is

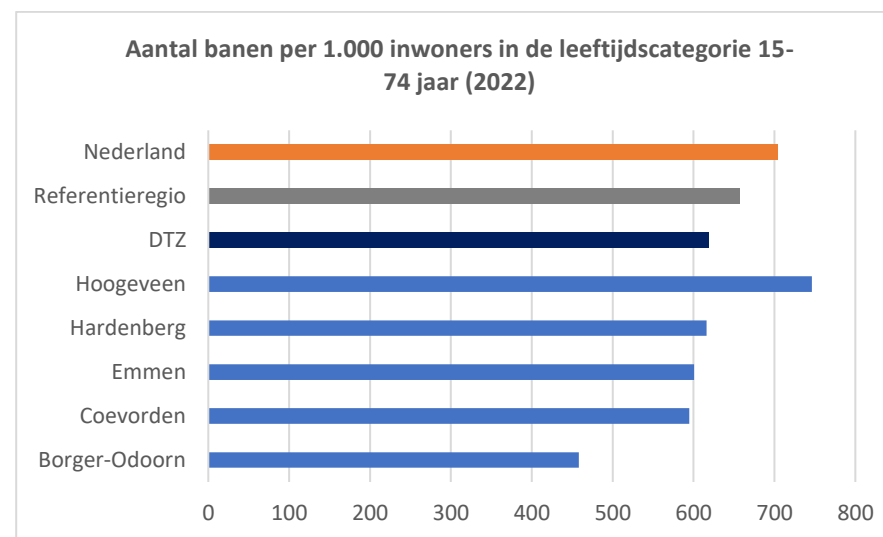
Emmen voor het eerst boven het niveau van 2013 (+2,1%, +1.060 banen). Coevorden komt over de gehele periode bezien uit op een plus van 7,6% (1.150 banen). Hoogeveen zag na een daling in 2014 elk jaar een groei in de werkgelegenheid tot aan 2023 waarin weer een afname is waar te nemen. Over de gehele periode 2013-2023 zag Hoogeveen wel een toename in de werkgelegenheid van 3,8% (1.100 banen).

Bron: BIRO

Tekenend voor het Noorden als geheel, maar ook voor de DTZ is dat er naar verhouding weinig werk is, afgezet tegen de potentiële beroepsbevolking. In Nederland zijn er in 2022 meer dan 700 banen op 1.000 inwoners in de leeftijdscategorie 15-74 jaar. In de DTZ zijn dat er 'slechts' 618. De regio heeft ook naar verhouding meer inactieven en per saldo een uitgaande pendel. Dat zijn deels oorzaken en deels gevolgen van het feit dat er minder banen zijn. De verschillen binnen de DTZ zijn groot. Hoogeveen valt op door

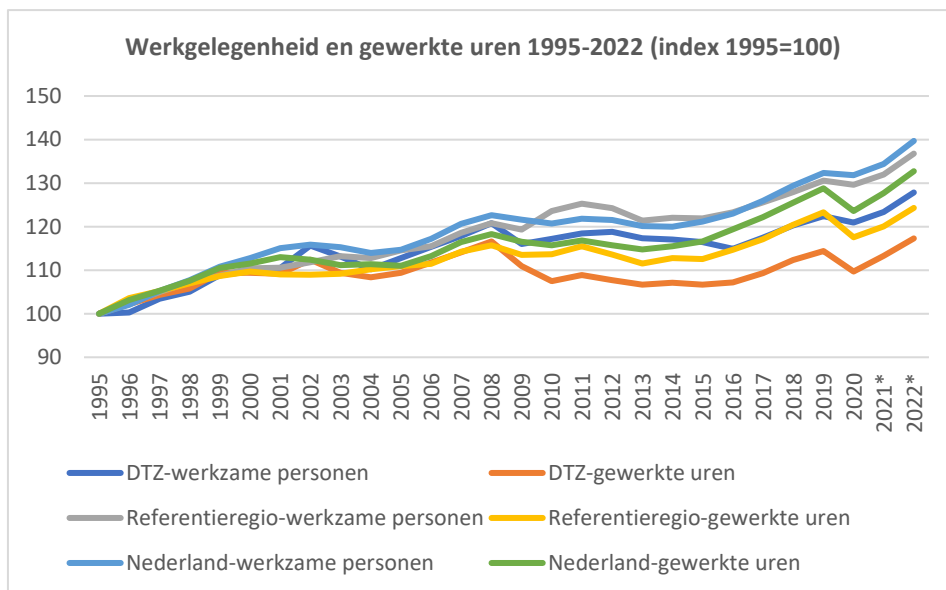
haar grote werkgelegenheidsfunctie, Emmen als gemeente met meer dan 100.000 inwoners door haar geringe werkgelegenheid. Meestal zijn het de grote 'centrumgemeenten' in een regio die de belangrijkste werkgelegenheidsfunctie vervullen. In Borger-Odoorn zijn naar verhouding de minste banen per 1.000 inwoners te vinden (458).

Bron: Waar staat je gemeente, CBS

De werkgelegenheidsontwikkeling ligt in de DTZ doorgaans lager dan in de referentieregio en Nederland als geheel. Net als bij de ontwikkeling van het BBP zien we dat de regio het landelijke tempo tot 2008 redelijk kon bijbenen, de groei van het aantal werkzame personen ging redelijk gelijk op. De regio toonde zich in 2008 aanzienlijk gevoeliger voor de conjuncturele neergang, daarna was er sprake van enige convergentie, maar vanaf 2014 begon de werkgelegenheid landelijk een stijging, terwijl de werkgelegenheid in de DTZ afnam (de double dip). In de jaren daarna is

de werkgelegenheid wel gestegen in de DTZ, maar wordt de achterliggende groei niet ingehaald.

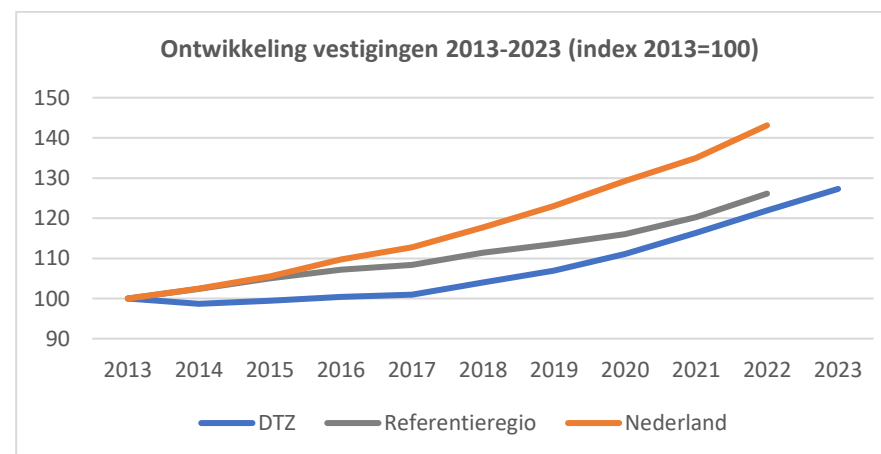
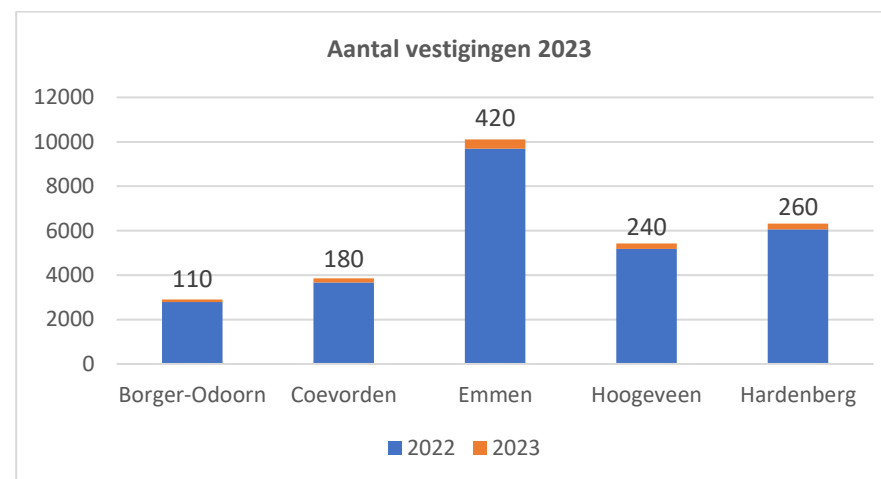

Bron: CBS, bewerking E&E advies

Vestigingen

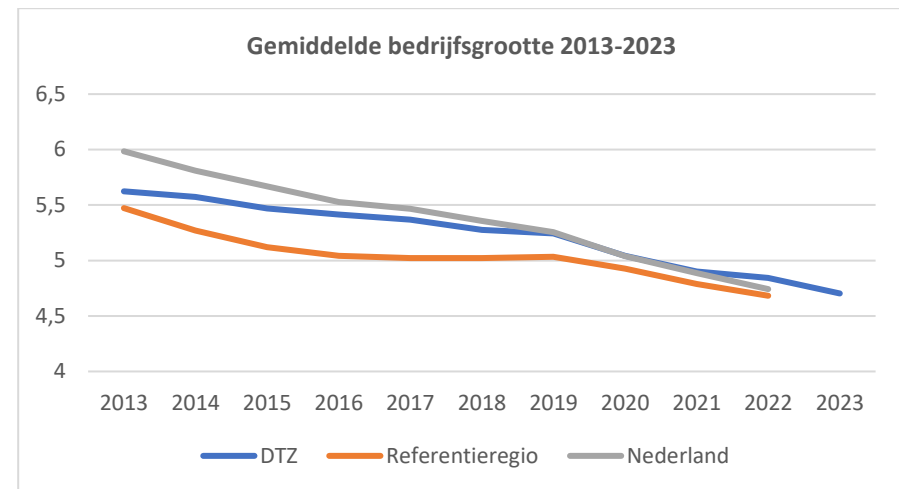
De DTZ telde in 2023 meer dan 28.600 vestingen van bedrijven en instellingen. Dat zijn er ongeveer 6.130 meer dan in 2013. Met name sinds 2017 zit het aantal vestigingen in de lift. Ten opzichte van Nederland bleef de groei in de DTZ na 2013 achter. Tussen 2014 en 2017 was er in de regio nauwelijks sprake van groei, terwijl er landelijk, en in mindere mate in de referentieregio, veel nieuwe bedrijven bijkwamen. Vanaf 2018 is ook in de DTZ de bedrijvigheid sneller toegenomen. Het nieuwe ondernemerschap heeft op andere plekken dus een snellere vlucht genomen dan in de DTZ. Tussen 2022 en 2023 is het aantal vestigingen in de DTZ toegenomen met

ongeveer 1.200 vestigingen (+4,4%). Alle gemeenten zagen in 2023 een groei van het aantal vestigingen. Emmen zag de absoluut grootste groei (+420 vestigingen) en Coevorden de relatief grootste groei (+5%).

Bron: BIRO en LISA

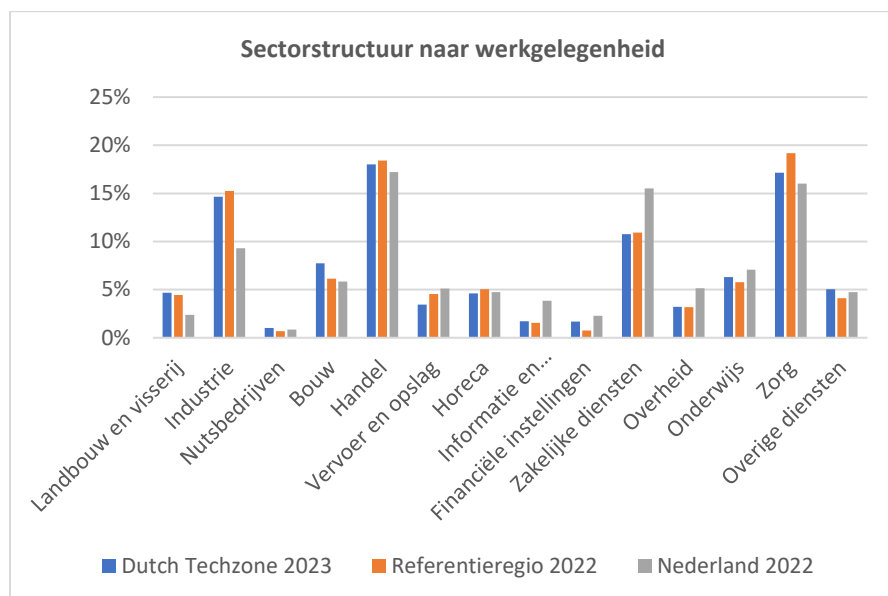
Zowel landelijk als ook in de DTZ is de gemiddelde bedrijfsomvang tussen 2013 en 2023 behoorlijk afgenomen en wel van circa 5,6 arbeidsplaatsen per vestiging naar 4,7 in de DTZ. In Nederland is de krimp nog groter. Deze ontwikkeling is zowel het gevolg van het feit dat er de afgelopen tien jaar heel veel zzp'ers bij zijn gekomen en dat hun aandeel in de totale bedrijvigheid landelijk inmiddels is opgelopen tot ruim boven de 70%. Het komt ook voort uit het feit dat de werkgevers als geheel niet of nauwelijks groeien. Dus de werkgevers worden niet groter en er komen steeds meer eenmanszaken bij. In de praktijk blijkt dat slechts een klein percentage van deze zzp'ers op enig moment doorgroeit tot werkgevers en in bijna alle gevallen groeien ze niet door naar meer dan vijf medewerkers. De schaalverkleining heeft consequenties voor de productiviteitsgroei. Bij zzp'ers daalt gemiddeld genomen de arbeidsproductiviteit. Het heeft ook gevolgen voor de innovatiekracht (voor structurele innovatie is enige bedrijfsomvang nodig) en bijvoorbeeld voor het leven lang ontwikkelen van mensen. Zo investeren zzp'ers en microbedrijven betrekkelijk weinig in opleidingen en maken ze ook minder gebruik van het stimuleringsinstrumentarium.

Bron: BIRO en LISA

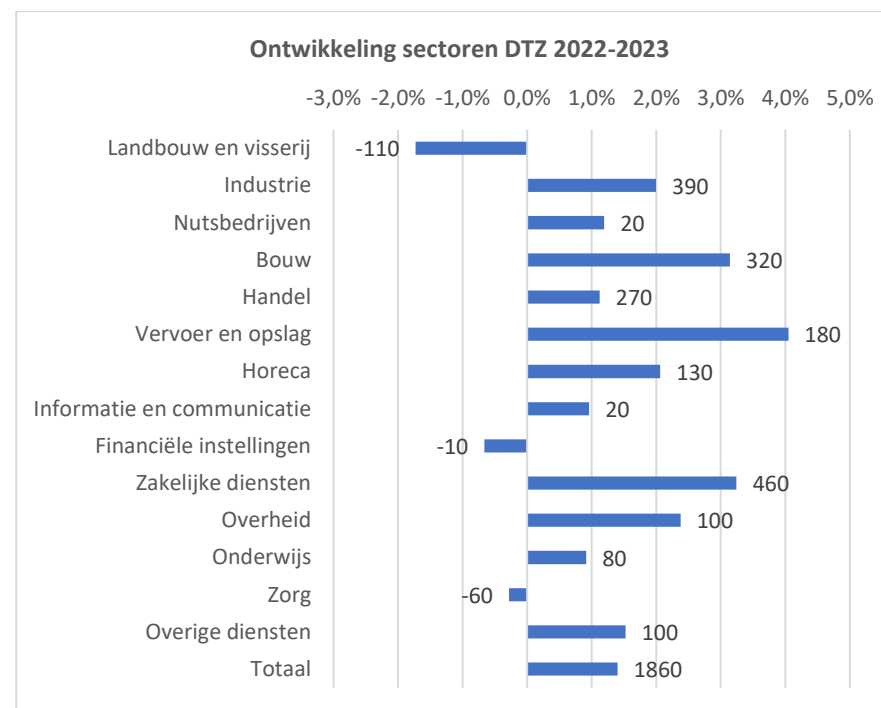
De sectorstructuur

Qua economische structuur, uitgedrukt in werkgelegenheid, wijkt de DTZ duidelijk af van het landelijke beeld. De primaire sector (de landbouw) en de secundaire sector (de industrie en de bouw) zijn duidelijk in de regio oververtegenwoordigd. De handel naar verhouding in de DTZ ook iets groter en datzelfde geldt voor de zorg. De meeste tertiaire sectoren (commerciële diensten) zijn minder goed vertegenwoordigd. Dat geldt eerst en vooral voor de zakelijke dienstverlening die in de DTZ nog steeds een naar verhouding bescheiden omvang heeft en ook de ICT diensten en de logistiek zijn duidelijk minder in de regio vertegenwoordigd. Ditzelfde beeld zien we in de referentieregio. Grootste werkgever in de DTZ is de handel (18%), gevolgd door de zorg (17%) en de industrie (15%).

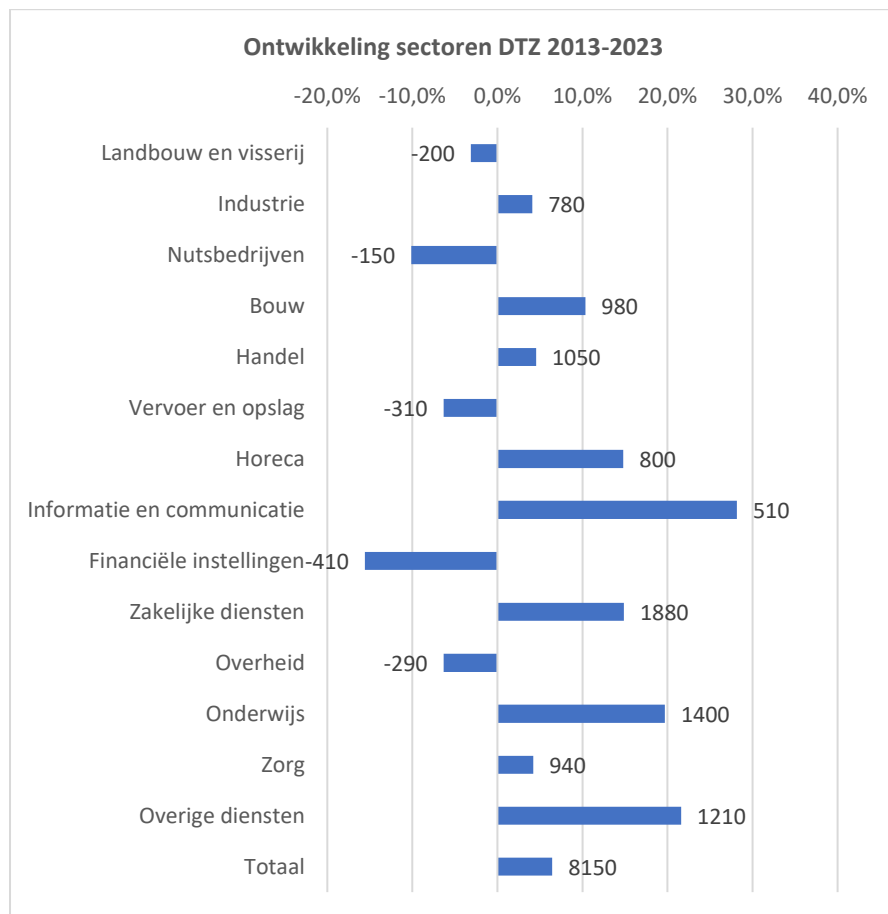

Bron: BIRO, LISA

Ten opzichte van 2022 is de werkgelegenheid in de DTZ in bijna alle sectoren gegroeid. Uitzondering hierop zijn de landbouw (-110 banen), zorg (-60 banen) en financiële instellingen (-10 banen). De cijfers van 2023 zijn nog niet beschikbaar voor Nederland en de referentieregio, waardoor vergelijking op moment van schrijven niet mogelijk is. Tussen 2022 en 2023 was de grootste absolute stijging in werkgelegenheid in de DTZ in ieder geval te zien bij de zakelijke diensten (+460 banen), industrie (+390 banen) en bouw (+320 banen.) Relatief was de grootste groei in werkgelegenheid bij vervoer en opslag (+4%).

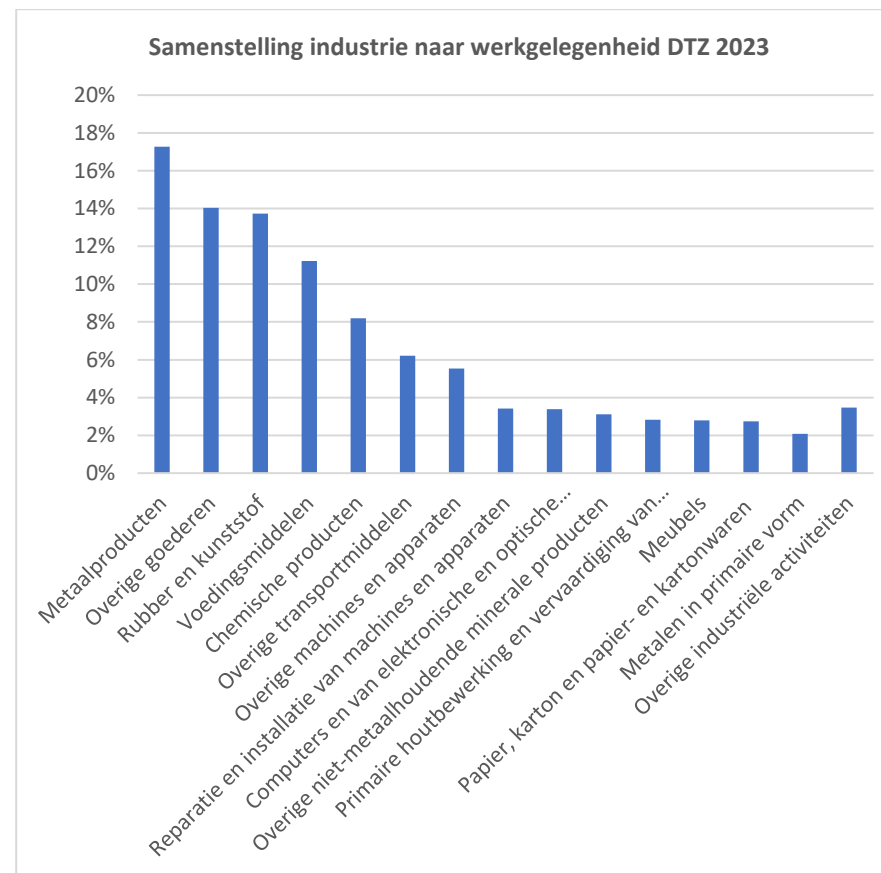
Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de sectoren sinds 2013 in de DTZ, zien we een groei bij negen van de veertien sectoren. De grootste absolute groei was te zien bij de zakelijke dienstverlening (+1.880 banen, 15%), gevolgd door onderwijs (+1.400 banen, 20%) en overige diensten (+1.210 banen, 22%). Relatief gezien was de grootste groei binnen de ICT-sector (+510 banen, 28%). De grootste dalingen in werkgelegenheid zaten bij de financiële instellingen (-410 banen, -16%), vervoer en opslag (-310 banen, -6%) en overheid (-290 banen, -6%).

5. Verdieping: de industrie in de DTZ

Samenstelling van de industrie

De industrie in de DTZ telde in 2023 ongeveer 19.700 arbeidsplaatsen. De sector in de DTZ bestaat voornamelijk uit de vervaardiging van producten van metaal, overige goederen, producten van rubber en kunststoffen en voedingsmiddelen. Ten opzichte van de landelijke samenstelling van de industriesector uit voorgaande jaren valt met name de oververtegenwoordiging van de vervaardiging van de producten van rubber en kunststoffen in de DTZ op. Dit is een belangrijk onderdeel van de topsector chemie. Een groot deel van deze activiteiten zijn geclusterd in Hardenberg. Ten aanzien van de vervaardiging van de overige goederen moet opgemerkt worden dat hier ook de banen bij de sociale werkvoorzieningen worden meegeteld en dat gaat om veel werkgelegenheid.

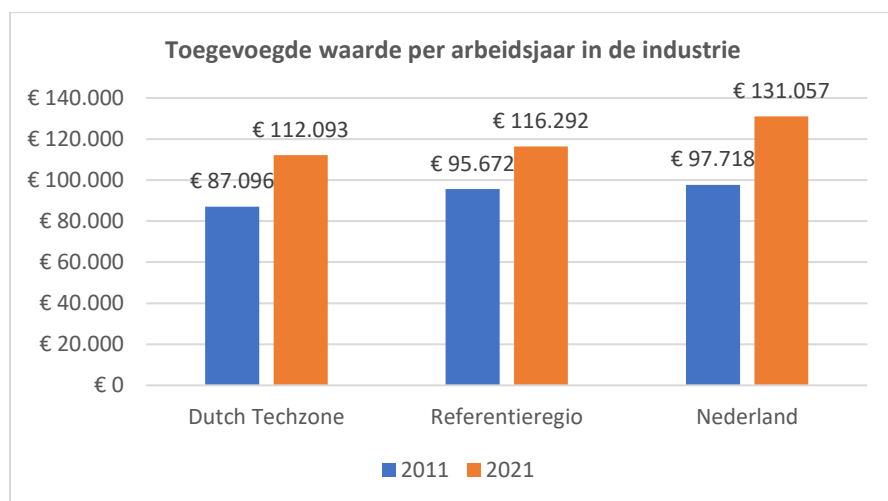
Bron: LISA

Arbeidsproductiviteit in de industrie

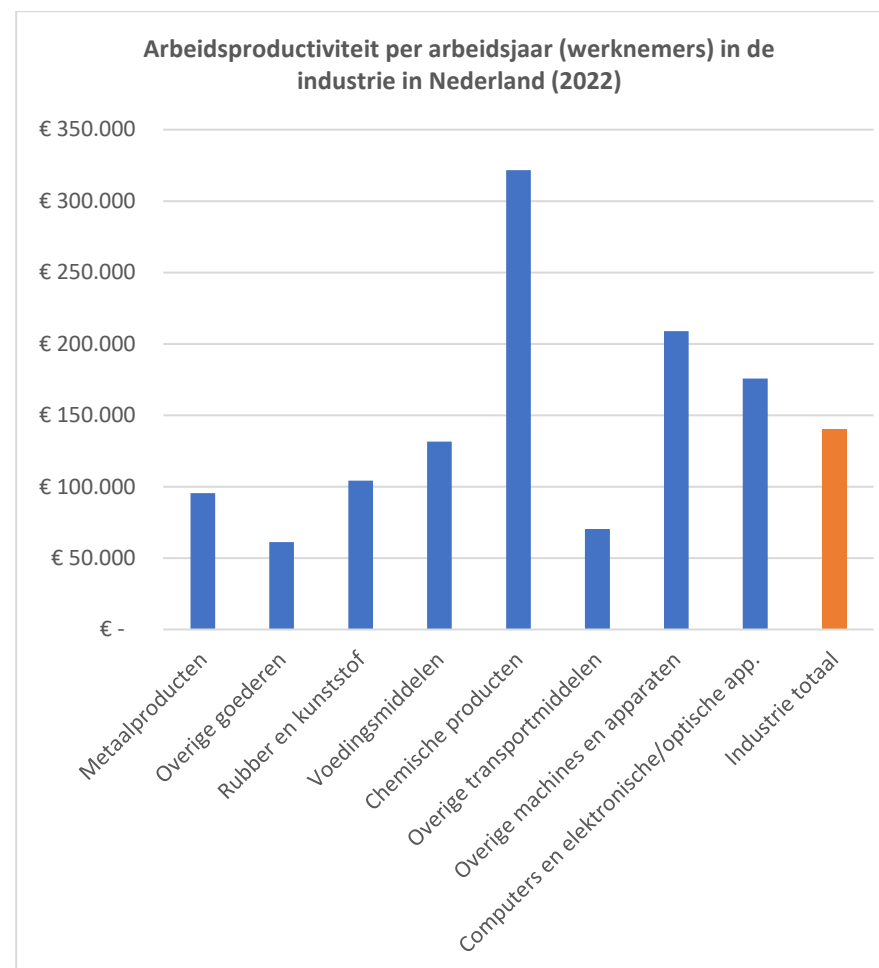
Per arbeidsjaar wordt in de industriesector in de DTZ gemiddeld € 112.093 aan toegevoegde waarde gecreëerd (2021). De gemiddelde arbeidsproductiviteit in de industriesector in de DTZ ligt daarmee lager dan de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de industriesector in de

referentieregio en Nederland. In de periode 2011-2021 groeide de arbeidsproductiviteit in de industrie in de DTZ wel harder dan de referentieregio (29% t.o.v. 22%), maar minder hard dan landelijk (34%).

Een mogelijke verklaring voor het feit dat de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de industrie in de DTZ onder het landelijke niveau ligt, kan worden gevonden in de afwijkende samenstelling van de industrie in de DTZ. Een groot deel (45%) van de werkgelegenheid binnen de industrie in de DTZ betreffen activiteiten op het gebied van de vervaardiging van producten van metaal, overige goederen en producten van rubber en kunststof. Al deze type activiteiten hebben een beneden gemiddelde productiviteit in vergelijking tot het sectorale gemiddelde.

Bron: CBS, bewerking E&E advies

Bron: CBS, bewerking E&E advies

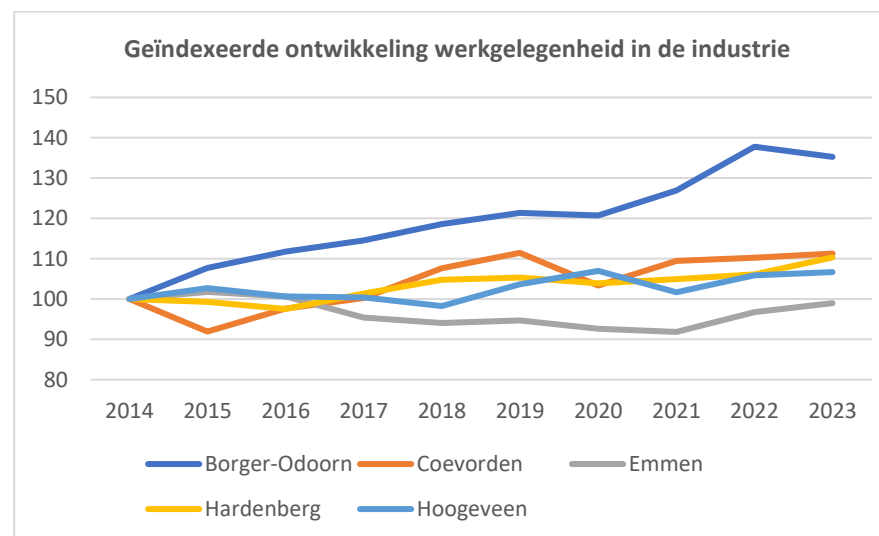
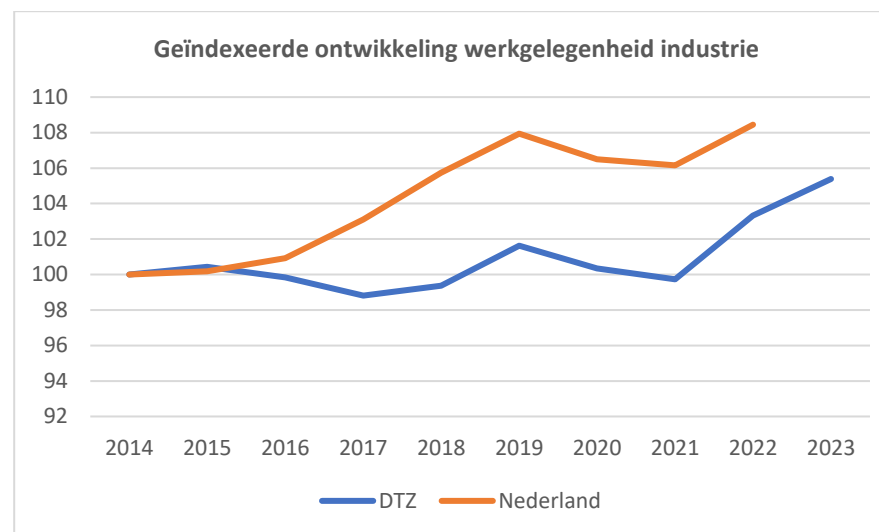
Werkgelegenheidsontwikkeling in de industrie

De omvang van de werkgelegenheid in de industriesector in de DTZ nam in de afgelopen 10 jaar toe met 5,4% (1.010 banen), landelijk groeide de werkgelegenheid over dezelfde periode waarschijnlijk sneller (+8,4% in 2014-2022). Vanaf 2021 ziet de DTZ een flinke toename in de werkgelegenheid. Tussen 2022 en 2023 nam de werkgelegenheid in de industrie in de DTZ toe met 390 banen (+2%).

Binnen de DTZ zijn grote verschillen waarneembaar in de werkgelegenheidsontwikkeling binnen de industrie. Behalve in de gemeente Emmen, nam in elke DTZ gemeente de werkgelegenheid in de industrie toe tussen 2014 en 2023.

In Borger-Odoorn en Coevorden lag de werkgelegenheidsontwikkeling in de afgelopen tien jaar boven het landelijke gemiddelde, waarbij het aantal banen in Borger-Odoorn geleidelijk en snel toenam en er in Coevorden sprake was van een grillig verloop. Relatief gezien kende Borger-Odoorn veruit de grootste stijging sinds 2014, maar liefst 35% (+110 banen). In 2023 zag deze gemeente voor het eerst in tien jaar echter weer een daling in de werkgelegenheid (-10 banen, -2%).

In Emmen daalde de werkgelegenheid in de industrie. Ten opzichte van 2014 was in 2021 (het dieptepunt) de werkgelegenheid gedaald met 620 banen (-8%). In 2022 en 2023 is de werkgelegenheid in de industrie in Emmen echter weer aan een opmars bezig. In 2022 en 2023 was de werkgelegenheid toegenomen met respectievelijk 370 (5%) en 170 banen (2%). De historisch negatieve ontwikkeling van de industrie in Emmen vormt, gezien haar forse aandeel in de totale werkgelegenheid in de industrie in de DTZ, een belangrijke verklaring voor de achterblijvende werkgelegenheidsontwikkeling in de industrie in de DTZ als geheel.

Bron: LISA en BIRO

Binnen de industriesector in de DTZ groeide in de afgelopen 10 jaar de werkgelegenheid in de metaalproductenindustrie het sterkst (+740 banen). Ook tussen 2022 en 2023 maakte de metaalproductenindustrie in absolute zin de grootste groei door (+130 banen). Relatief gezien maakte de industrie die zich bezig houdt met de reparatie en installatie van machines en apparaten de grootste groei door (145%, +400 banen). Deze afdeling groeide in alle gemeenten gemiddeld 175%. Ook in de rubber- en kunststofsector was sprake van een behoorlijke werkgelegenheidsgroei en dat geldt tevens voor de productie van overige transportmiddelen. Deze groei valt te verklaren door de uitbreiding van de werkgelegenheid van een tweetal vestigingen, actief op het gebied van de productie van vliegtuigonderdelen, in Hoogeveen.

De grootste krimpsector binnen de industrie in de DTZ betrof de vervaardiging van overige goederen. De daling in werkgelegenheid werd hier met name veroorzaakt door een daling van de werkgelegenheid bij sociale werkvoorziening. Tussen 2022-2023 was de voedingsmiddelenindustrie de enige grote afdeling die een lichte krimp zag. Dit werd met name veroorzaakt door een krimp bij de pluimveeslachterijen.

Type activiteit	Ontwikkeling 2014-2023 (%)	Ontwikkeling 2014-2023 (#)
Metaalproducten	28%	740
Overige goederen	-14%	-460
Rubber en kunststof	9%	220
Voedingsmiddelen	-2%	-50
Chemische producten	5%	80
Overige transportmiddelen	15%	160
Overige machines en apparaten	-6%	-70

Reparatie en installatie van machines en apparaten	145%	400
Computers en elektronische en optische apparatuur	16%	90
Overige industriële activiteiten	-3%	-110
TOTAAL	5%	1.010

Bron: BIRO

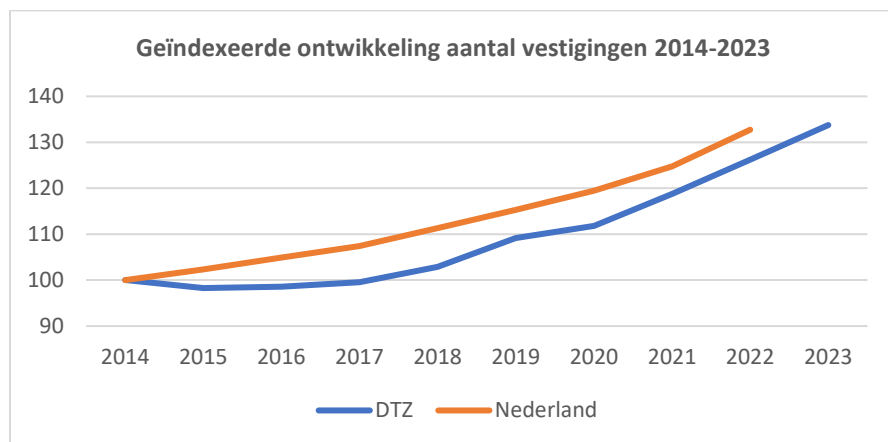
Type activiteit	Ontwikkeling 2022-2023(%)	Ontwikkeling 2022-2023 (#)
Metaalproducten	4%	130
Overige goederen	1%	30
Rubber en kunststof	3%	80
Voedingsmiddelen	-2%	-50
Chemische producten	2%	30
Overige transportmiddelen	0%	10
Overige machines en apparaten	3%	30
Reparatie en installatie van machines en apparaten	8%	50
Computers en elektronische/optische app.	5%	30
Overige industriële activiteiten	1%	40
TOTAAL	3%	620

Bron: BIRO

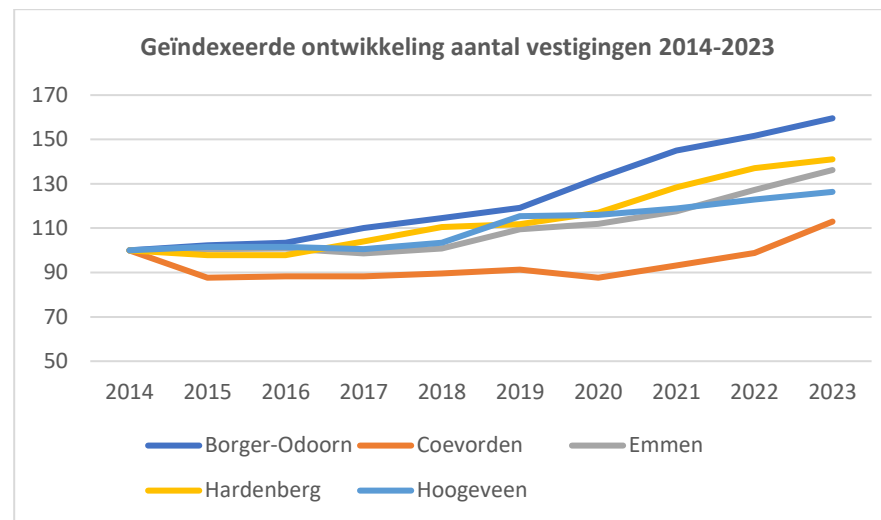
Vestigingen in de industrie

De industriesector in de DTZ telde in 2023 1.390 vestigingen. In de afgelopen tien jaar groeide het aantal vestigingen met 34% (350 vestigingen). Tussen 2022 en 2023 nam het aantal vestigingen toe met ongeveer 80 vestigingen (+6%). De groei van het aantal vestigingen bleef tot in ieder geval 2022 (meest recente data) achter bij Nederland.

De groei wordt met name verklaard door een toename van het aantal vestigingen actief op het gebied van reparatie en installatie van machines en apparaten (+120 vestigingen) en vestigingen actief op het gebied van vervaardiging van producten van metaal (+80 vestigingen). De nieuwe bedrijven zijn overwegend eenmanszaken of micro-ondernemingen. Door de stijging van het aantal kleine vestigingen daalt de gemiddelde bedrijfsgrootte. Die bedraagt inmiddels 14 arbeidsplaatsen per vestiging. Dat is nog wel steeds aanzienlijk groter dan de algehele gemiddelde bedrijfsomvang.

Bron: BIRO en LISA

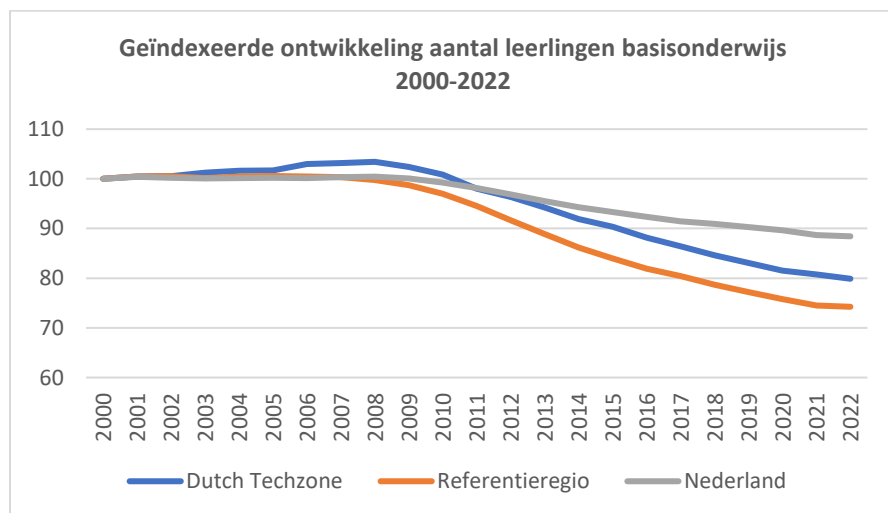

Bron: BIRO

6. Onderwijs

Basisonderwijs

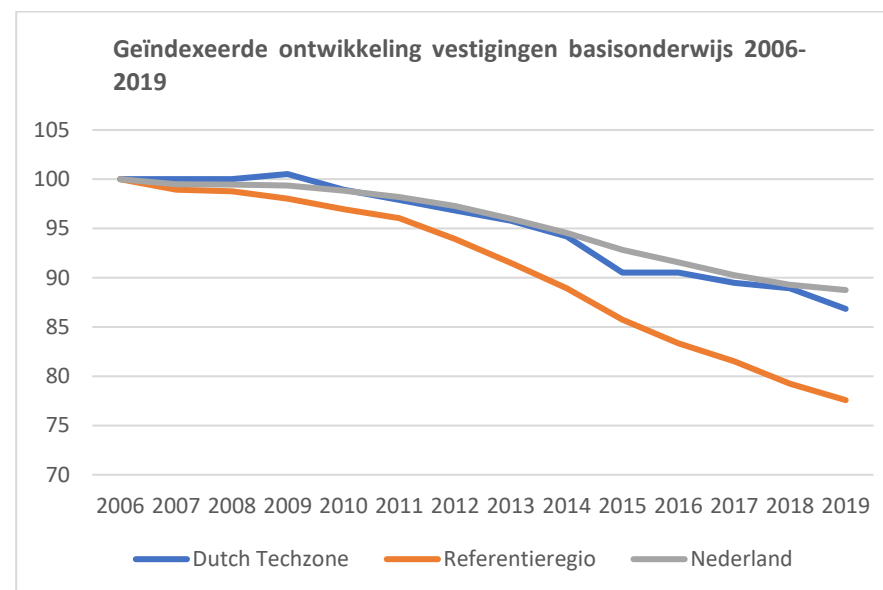
In 2022 telde het basisonderwijs in de Dutch Techzone ongeveer 22.000 leerlingen. Dit is 1% minder dan in 2021. In onderstaande figuur is te zien dat de afname van het aantal leerlingen al een langere tijd aan de gang is. Ten opzichte van 2000 heeft de Dutch Techzone in 2022 20% minder leerlingen. Het afnemen van de leerlingaantallen zien we ook terug in Nederland en de referentieregio. In Nederland nemen de aantallen minder snel af, maar in vergelijking met de referentieregio is de afname in de DTZ naar verhouding minder groot.

Bron: DUO

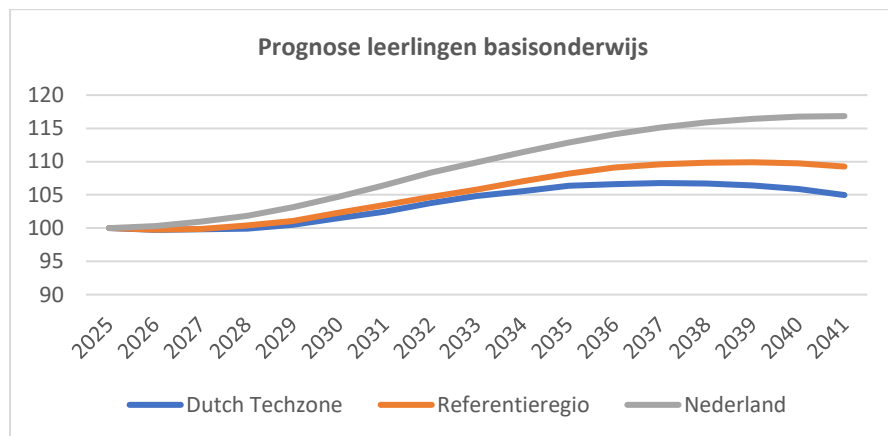
Met het aantal leerlingen is ook het aantal basisscholen in de DTZ afgenomen. Deze afname is vergelijkbaar met Nederland en minder groot

dan in de referentieregio. In de DTZ blijven naar verhouding veel vestigingen overeind. Dit draagt bij aan het bereikbaar houden van voorzieningen voor inwoners van de Dutch Techzone.

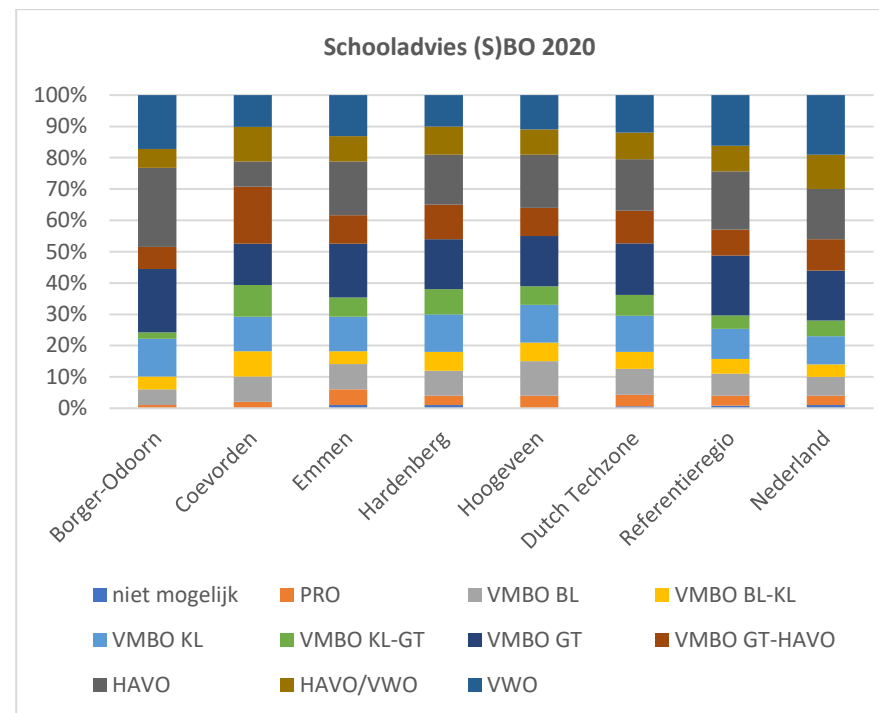
Bron: DUO

De leerlingenaantallen gaan naar verwachting tot en met 2025 nog met 1.000 afnemen in de DTZ, waarna de afname stabiliseert en de aantallen weer zullen toenemen tot ongeveer +1.000 in 2041. Voor de DTZ wordt relatief een minder grote toename verwacht dan in Nederland en de referentieregio.

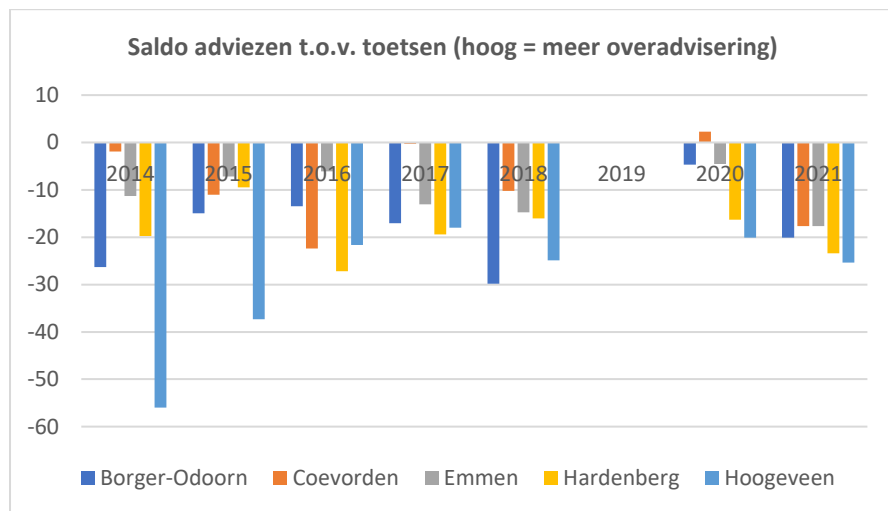
Bron: DUO/abf-research

Als we kijken naar het schooladvies van groep 8-leerlingen in 2020 (meest recente data), dan valt op dat het aandeel leerlingen met HAVO en/of VWO-advies minder voorkomen in de DTZ dan in Nederland en de referentieregio. Dit geldt, met uitzondering van Borger-Odoorn, voor alle gemeenten binnen de DTZ. VMBO-adviezen komen naar verhouding juist vaker voor. Ditzelfde beeld zien we ook voor andere jaren. Zoals we zagen in het onderdeel over opleidingsniveau van de beroepsbevolking, is het opleidingsniveau in de DTZ relatief laag en groeit het aandeel met een hoog opleidingsniveau minder snel.

Bron: DUO

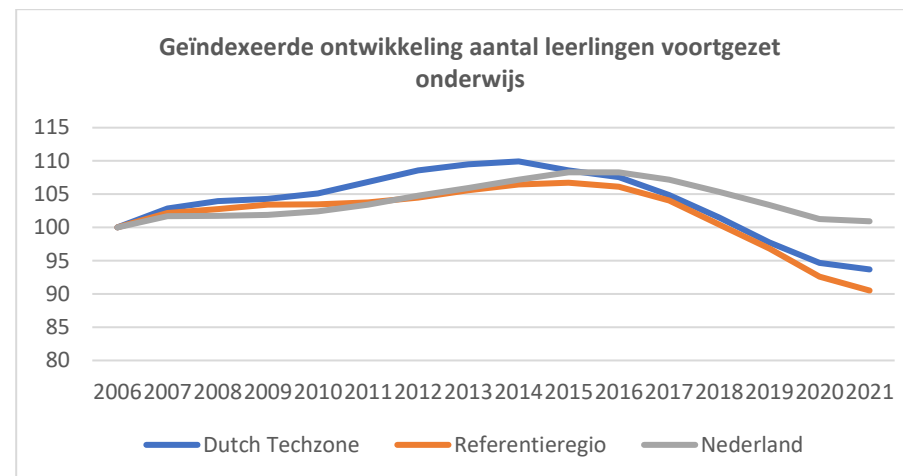
Dat een groter aandeel groep 8-leerlingen VMBO GT of lager krijgt geadviseerd lijkt niet (alleen) aan de prestaties van leerlingen te liggen. In onderstaande grafiek is het saldo van de hogere schooladviezen t.o.v. de toets adviezen en lagere schooladviezen t.o.v. toets adviezen gepresenteerd. Hierbij valt op dat er standaard in de Dutch Techzone gemeenten eerder een lager schooladvies wordt gegeven dan de toetsresultaten uitwijzen dan een hoger schooladvies. Er wordt dus onder geadviseerd.

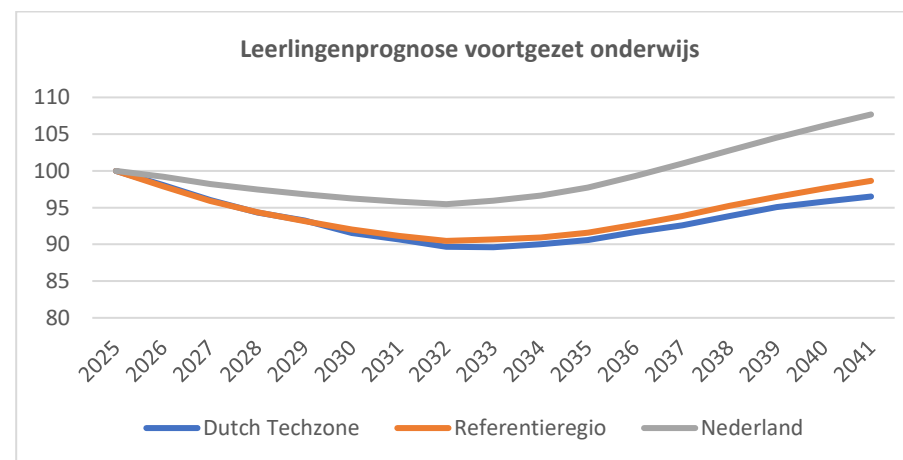
Bron: DUO

Voortgezet onderwijs

Het voortgezet onderwijs in de DTZ telde in 2021 ongeveer 15.600 leerlingen. Dat zijn er 165 minder dan in 2020 (-1%). Sinds 2015 neemt het aantal leerlingen op het voortgezet onderwijs ieder jaar af. Dit is een logisch gevolg van het dalende aantal basisschoolleerlingen. We zien hier dan ook dezelfde trends als binnen het basisonderwijs alleen met circa acht jaar vertraging. Met de verwachte toename in het aantal basisschoolleerlingen, neemt op termijn ook het aantal voortgezet onderwijsleerlingen weer toe.

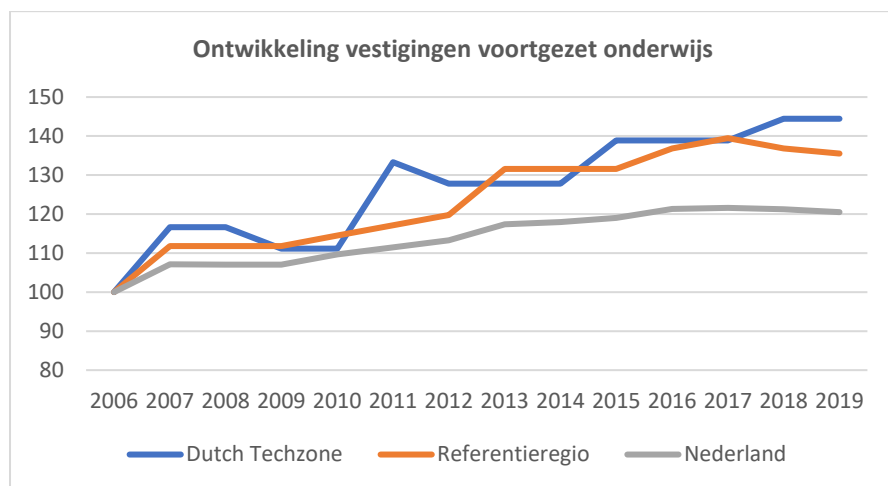

Bron: DUO

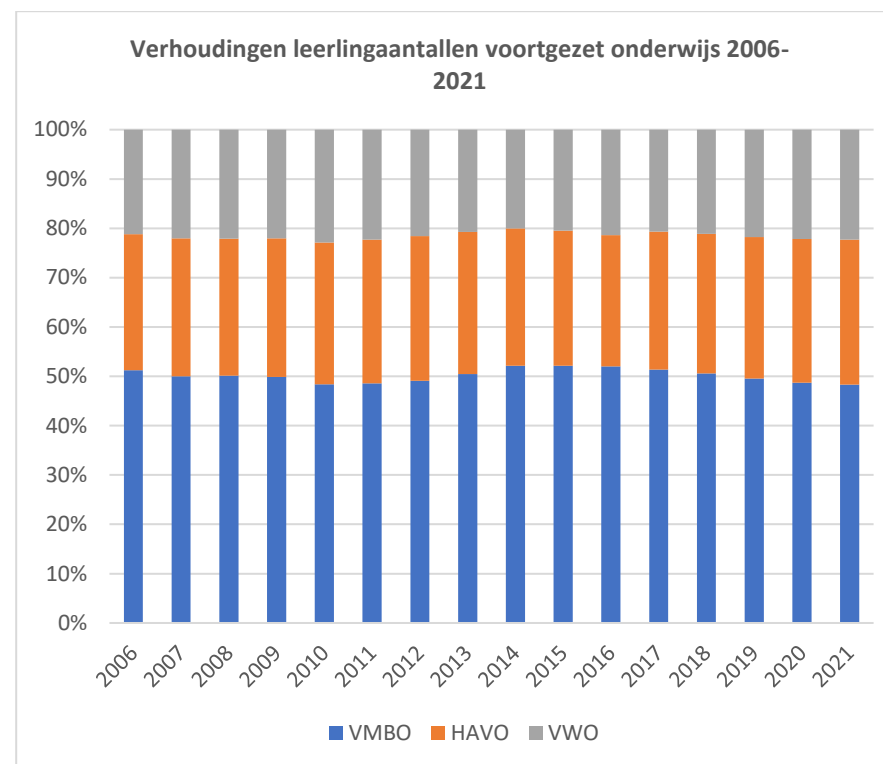
Bron: DUO/abf-research

In tegenstelling tot het aantal basisscholen is het aantal instellingen in het voortgezet onderwijs, ondanks de afname in leerlingen, juist toegenomen. Zelfs relatief meer dan in Nederland. In 2019 telde de Dutch Techzone 26 vestigingen in het voortgezet onderwijs.

Bron: DUO

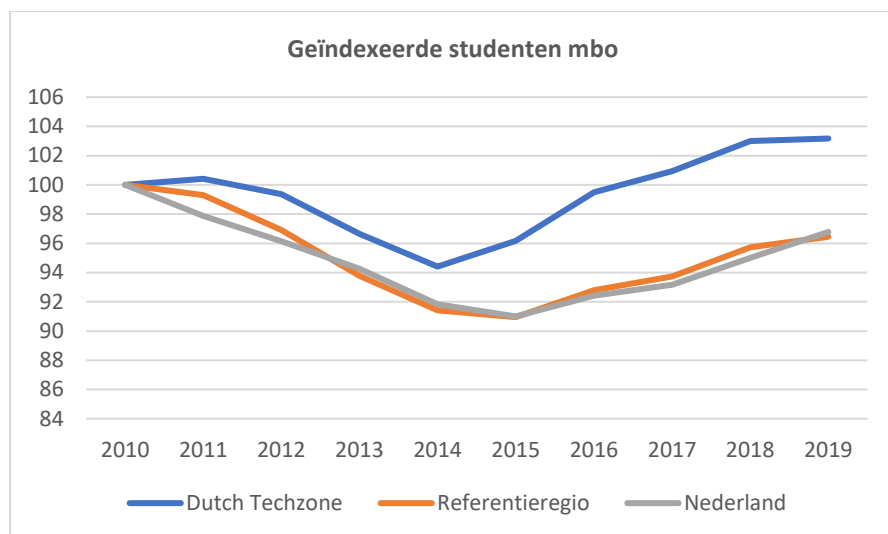
Wanneer we kijken naar de ontwikkelingen van de verhoudingen van leerlingaantallen van de afzonderlijke leerrichtingen binnen de DTZ, dan valt op dat het aandeel HAVO- en VWO-leerlingen sinds 2016 elk jaar iets toeneemt. In de jaren daarvoor nam het aandeel juist af. Daarmee is het beeld anno 2021 min of meer gelijk aan de verdeling in 2006.

Bron: DUO

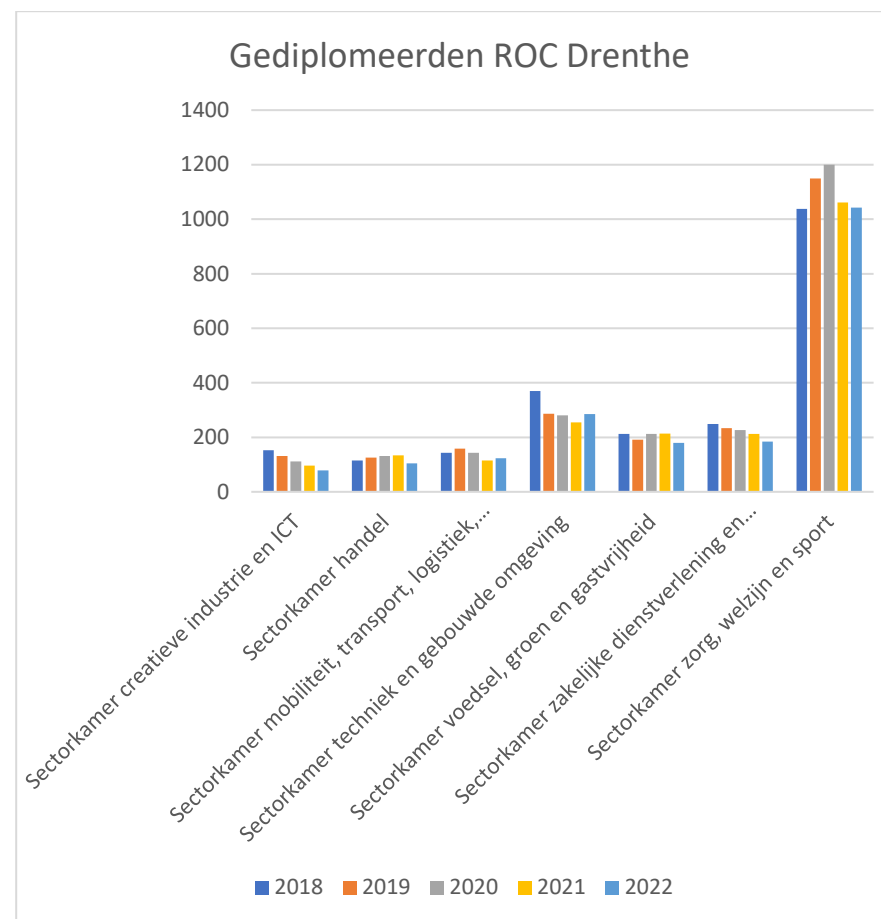
Beroepsonderwijs

In 2019 telde de Dutch Techzone ongeveer 11.200 MBO-studenten. Het aantal MBO-studenten is na een daling tussen 2010 en 2014 elk jaar gestegen tot en met 2019 (meest recente data). De stijging was aanzienlijk groter dan landelijk en in de referentieregio. Gezien de getoonde leerlingaantallen van het voortgezet onderwijs, zal deze toename snel stoppen en overgaan op een daling, tenzij dit gecompenseerd kan worden door studenten van buiten de regio.

Bron: DUO

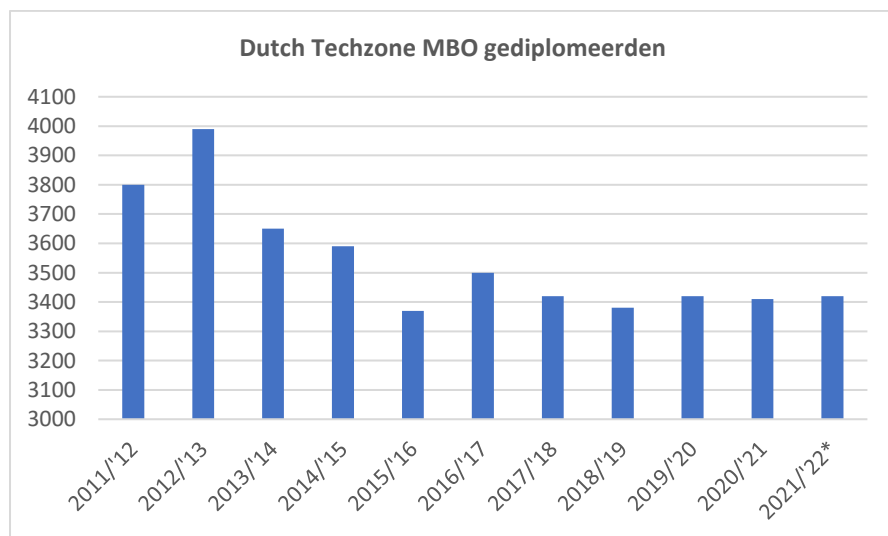
Dit is bijvoorbeeld al te zien in de data van het ROC Drenthe in Emmen. Hier is een groei te zien tot en met 2020, waarna het aantal gediplomeerden met meer dan 10% afnam richting 2022. Deze afname zien we terug binnen bijna alle sectorkamers. Tussen 2021 en 2022 is alleen het aantal leerlingen gegroeid bij de sectorkamers 'mobiliteit, transport, logistiek, maritiem' en 'techniek en gebouwde omgeving'. Alle andere sectorkamers zagen een daling. Veruit het grootste aandeel mbo-gediplomeerden van de ROC Drenthe in Drenthe krijgt/heeft een diploma uit de sectorkamer 'zorg, welzijn en sport'.

Bron: DUO

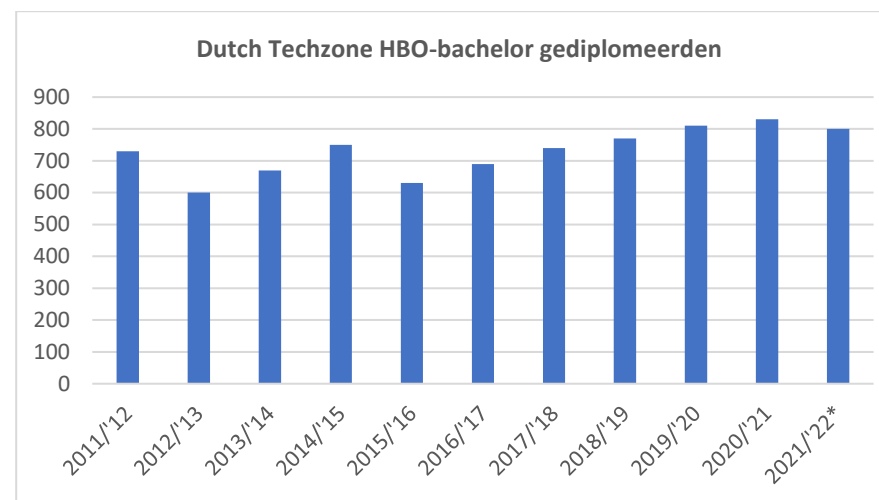
Het aantal mbo-studenten woonachtig in de Dutch Techzone die afstuderen ligt de laatste jaren vrij constant rond de 3.400. Het verschil tussen toenemende/afnemende studentenaantallen op de mbo-instellingen maar een constante stroom aan gediplomeerden woonachtig

in de regio, kan erop wijzen dat de afname/toename in studenten vooral van buiten de regio komt.

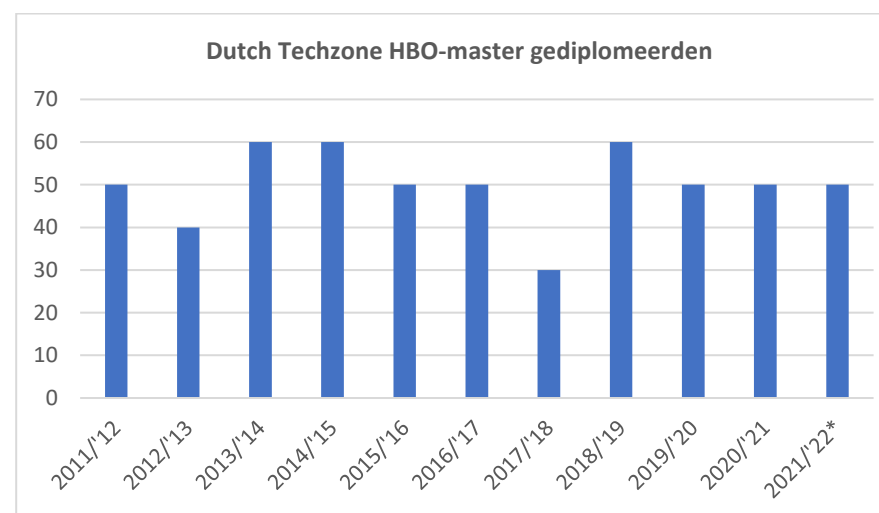

Bron: CBS

Wanneer we kijken naar het aantal HBO-bachelor gediplomeerden woonachtig in de DTZ, dan valt op dat in het studiejaar 21/22 voor het eerst weer een daling te zien was sinds het studiejaar 15/16. In studiejaar 21/22 kregen 800 personen uit de DTZ een HBO-bachelor diploma, 30 minder dan het jaar ervoor. Het aantal HBO-master gediplomeerden is de laatste jaren constant met 50 personen.

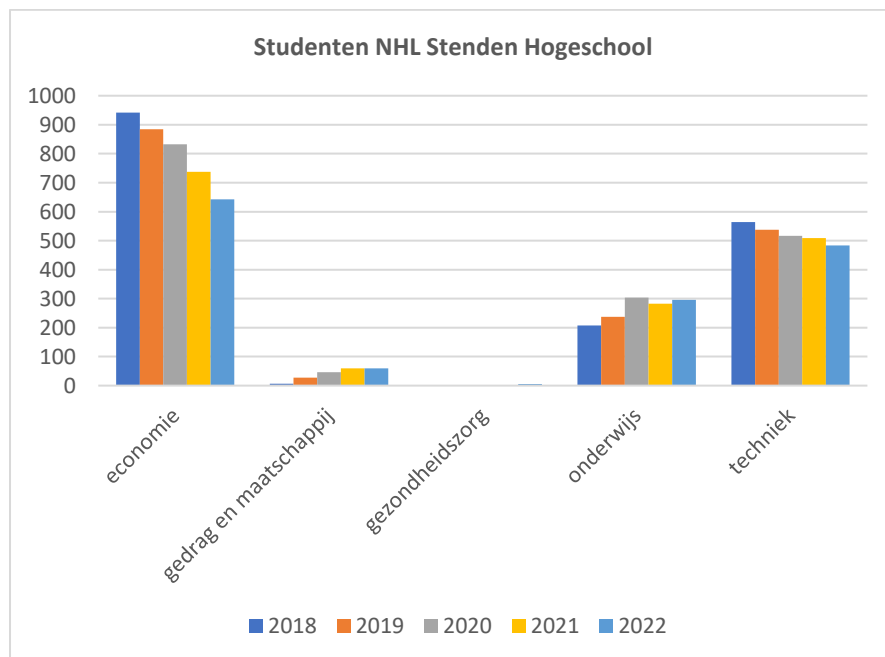

Bron: CBS

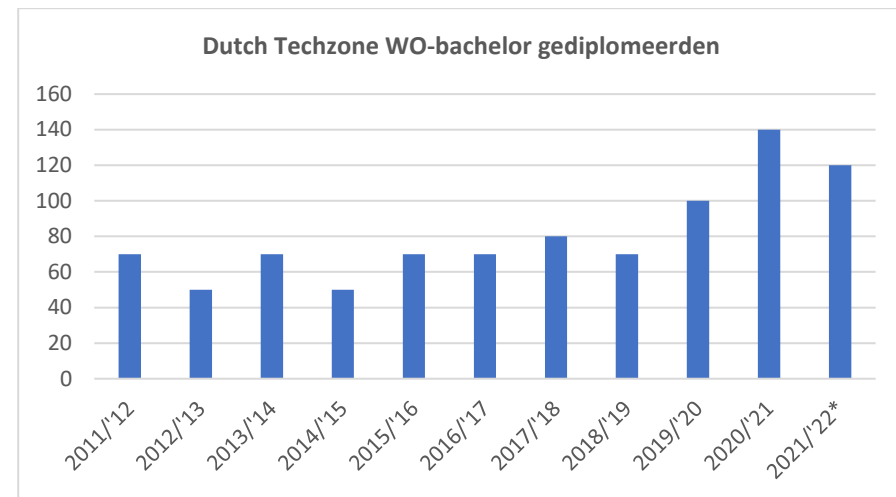
Bron: CBS

Wanneer we kijken naar het aantal studenten per richting bij de NHL Stenden Hogeschool in Emmen, valt op dat de richtingen economie en techniek, hoewel nog altijd de grootste richtingen, krimpen. De overige richtingen (onderwijs, gedrag en maatschappij en gezondheidszorg) zagen daarentegen een stijging.

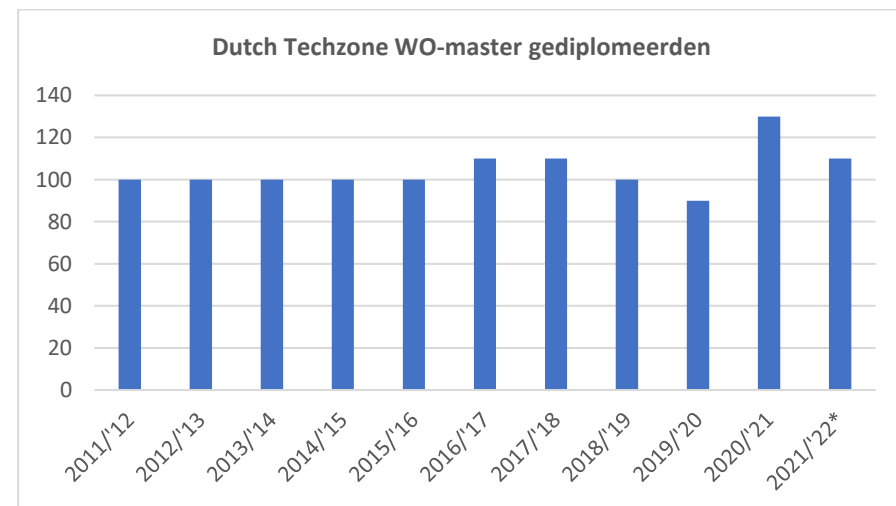

Bron: DUO

Het aantal WO-bachelor en WO-master gediplomeerden telde in het studiejaar 21/22 respectievelijk 120 en 110 personen. Dit is voor beide categorieën 20 personen minder dan in het studiejaar ervoor, maar geldt over de hele tijdsreeks gezien alsnog als een relatief hoog aantal.

Bron: CBS

Bron: CBS

7. Brede welvaart

Welvaart dient te worden beschouwd als een breed begrip. Het omvat eigenlijk alles wat mensen van waarde vinden. Dat gaat over materiële welvaart, maar ook over bijvoorbeeld onderwijs en persoonlijke ontwikkelmogelijkheden, gezondheid, milieu, de kwaliteit van de leefomgeving, het culturele klimaat, veiligheid en sociale cohesie. De Regiodeal regio Zuid- en Oost Drenthe heeft als ambitie het welvaartsniveau in brede zin te verbeteren. De bijdrage van economische actoren aan het brede welvaartsniveau is groot. Immers een vitale economie en de brede welvaart zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Want de welvaart van inwoners in de regio wordt onder meer beïnvloed door de waarde die wordt toegevoegd, de beschikbaarheid en zekerheid van werk, het inkomen dat daarmee wordt verdiend, de mate waarin wordt geparticipeerd op de arbeidsmarkt en het opleidingsniveau dat mensen hebben. Dat zijn knoppen waar economische actoren aan kunnen draaien om het brede welvaartsniveau van de inwoners van de regio op een hoger plan te tillen. Daarnaast zijn er vanuit de andere pijlers van de Regiodeal ook andere knoppen om aan te draaien.

Het CBS houdt aan de hand van 42 indicatoren de brede welvaartsontwikkeling bij voor regio's in Nederland. In de tabel hieronder zijn de scores van de DTZ, de referentieregio, Nederland én de vijf losse gemeenten weergegeven voor deze 42 indicatoren. Van de 26 indicatoren

waarvoor een vergelijking tussen de DTZ en Nederland mogelijk is, scoort de DTZ minder goed op meer dan de helft (14). De DTZ scoort, in lijn met de vorige hoofdstukken, vooral minder op een aantal sociaal-economische indicatoren, zoals inkomen en arbeidsparticipatie. Ook op het gebied van de gezondheid en de woonomgeving scoort de DTZ onder gemiddeld. Hier zullen we in de volgende onderdelen (zorg en welzijn en aantrekkelijke regio) verder op in gaan.

Dat de DTZ op diverse indicatoren onder gemiddeld presteert is niet terug te zien in het ervaren welzijn van de regio. Maar liefst 85% van de ondervraagden geeft aan tevreden te zijn met het leven, dit is hoger dan in de referentieregio (84,2%) en Nederland (83,4%). Verder scoort de DTZ ook goed op de indicatoren gerelateerd aan veiligheid, milieu en sociaal contact.

Wanneer we kijken naar de ontwikkeling ten opzichte van het vorige peiljaar, dan valt op dat met name de economische indicatoren (waar de DTZ minder goed op scoort) zich positief ontwikkelen en de indicatoren waar de DTZ goed op scoort (veiligheid en milieu) zich negatief ontwikkelen. Op de meer sociale indicatoren zoals contact met familie en vrienden, vertrouwen in elkaar en vrijwilligerswerk scoort de DTZ goed, en is de ontwikkeling ook positief geweest. De regio lijkt daarmee wat meer naar het landelijke beeld toe te bewegen.

	Borger-Odoorn	Coevorden	Emmen	Hardenberg	Hoogeveen	Dutch Techzone	Referentieregio	Nederland	Ontwikkeling t.o.v. vorig jaar	Ontwikkeling op brede welvaart	Meest recente peiljaar data
Subjectief welzijn											
Tevredenheid met het leven	84,1	85,7	82,9	88,9	84,8	85,0	84,2	83,4	Afgenomen	Negatief	2022
Tevredenheid met vrije tijd	76,2	77,8	79,7	80,6	75,7	78,6	76,5	74,3	Afgenomen	Negatief	2022
Materiële welvaart											
Mediaan besteedbaar inkomen	29600	29400	27300	30200	27900	28508	29520	29800	Toegenomen	Positief	2021
Bruto binnenlands product	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	34320	45600	N.B.	N.V.T.	2022
Gemiddelde schuld per huishouden	113700	104800	94100	116600	91700	101563	100820	115900	Toegenomen	Negatief	2022
Mediaan vermogen van huishoudens	104600	104000	52100	108100	74000	79568	119460	87300	Toegenomen	Positief	2021
Gezondheid											
Overgewicht	56,1	56,2	66,7	54	55,5	59,5	52,2	50,3	Toegenomen	Negatief	2022
Ervaren gezondheid	72,4	69,9	67	73,4	69,5	69,7	70,2	70	Afgenomen	Negatief	2022

Levensverwachting bevolking	81,5	80,7	80,4	81,8	81,3	81,0	N.B.	N.B.	N.B.	N.V.T.	2021
Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen	34	32,1	37	29,5	34,4	34,0	33,1	33	Afgenomen	Positief	2022
Arbeid											
Bruto arbeidsparticipatie	71,7	71,5	69,9	77,6	74,5	72,8	73	74,8	Toegenomen	Positief	2022
Netto arbeidsparticipatie	69,5	69,3	67,5	75,4	72,1	70,5	70,6	72,2	Toegenomen	Positief	2022
Hoogopgeleide bevolking	23	21,8	18	19,2	17,8	19,1	25,4	N.B.	Toegenomen	Positief	2022
Werkloosheid	3	3	3,4	2,8	3,2	3,1	3,2	3,5	Afgenomen	Positief	2022
Vacaturegraad	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	48	N.B.	N.V.T.	2022

Arbeidsduur per week	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B	26,6	27,1	N.B.	N.V.T.	2022
Wonen											
Tevredenheid met woning	N.B.	N.B.	86,9	N.B.	N.B.	N.B	89	85,6	N.B.	N.V.T.	2021
Tevredenheid met woonomgeving	N.B.	N.B.	78,2	N.B.	N.B.	N.B	87,7	83,8	N.B.	N.V.T.	2021
Afstand tot basisschool	4,3	2,9	2	1,8	2,4	2,4	0,9	0,7	Gelijk	Neutraal	2021
Afstand tot café e.d.	4,2	2,9	2	1,8	2,3	2,3	1,8	1,4	Toegenomen	Negatief	2022
Afstand tot OV	0,5	0,7	0,5	0,7	0,4	0,5	0,5	0,4	Gelijk	Neutraal	2022
Afstand tot sportterrein	1,5	1,2	1,2	1,2	1	1,2	1	1	Toegenomen	Negatief	2017
Samenleving											

Contact met familie, vrienden of buren	70	73,3	71,8	72,8	71,5	72	71,2	71,6	Toegenomen	Positief	2022
Vertrouwen in anderen	67,3	68,5	63,1	73,4	67,8	67,2	64,3	66	Toegenomen	Positief	2022
Vertrouwen in instituties	57,2	58,1	54,3	61,4	57,8	57,2	57,7	61,3	Afgenomen	Negatief	2022
Vrijwilligerswerk	46,9	48,1	40,1	48,1	48,7	45,1	44,5	41,2	Toegenomen	Positief	2022
Sociale cohesie	N.B.	N.B.	6,5	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	6,4	N.B.	N.V.T.	2021
Veiligheid											
Vaak onveilig voelen in de buurt	N.B.	N.B.	1,8	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	2	N.B.	N.V.T.	2021
Aantal ondervonden delicten	N.B.	N.B.	24,6	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	33,3	N.B.	N.V.T.	2021
Geregistreerde misdrijven	23	33	44	27	41	36,5	N.B.	46	Toegenomen	Negatief	2022
Milieu											

Natuur- en bosgebieden	14,8	12,1	11,5	7,2	11,2	10,9	11	14,9	Gelijk	Neutraal	2017
Natuurgebied per inwoner	160	102	36	37	26	53,6	47,6	29	Afgenomen	Negatief	2017
Afstand tot openbaar groen	0,6	0,4	0,5	0,6	0,4	0,5	0,6	0,5	Afgenomen	Positief	2017
Bebouwd terrein	3,7	4,3	11,2	5,4	12,2	8,6	6,7	11	Toegenomen	Negatief	2017
Broeikasgasemissies per inwoner	10,8	12	7,5	9,6	6,7	8,6	24,4	N.B.	Toegenomen	Negatief	2021
Emissies van fijnstof naar lucht	200	200	300	200	400	277	380	500	Gelijk	Neutraal	2021
Fosfaatuitscheiding landbouw	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	82	N.B.	N.V.T.	2021
Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw	2550,9	1875,2	771,9	839,9	551	1040	2128	N.B.	Afgenomen	Negatief	2021
Kwaliteit van zwemwater binnenwateren	3	4	4	4	4	3,9	3,6	N.B.	Gelijk	Neutraal	2022
Kwaliteit van zwemwater kustwateren	3	4	4	4	4	3,9	3,6	N.B.	Gelijk	Neutraal	2022
Particuliere zonne-energie	1790	1610	1350	1470	1280	1434	1358	950	Toegenomen	Positief	2022
Stikstofuitscheiding landbouw	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	226	N.B.	N.V.T.	2021

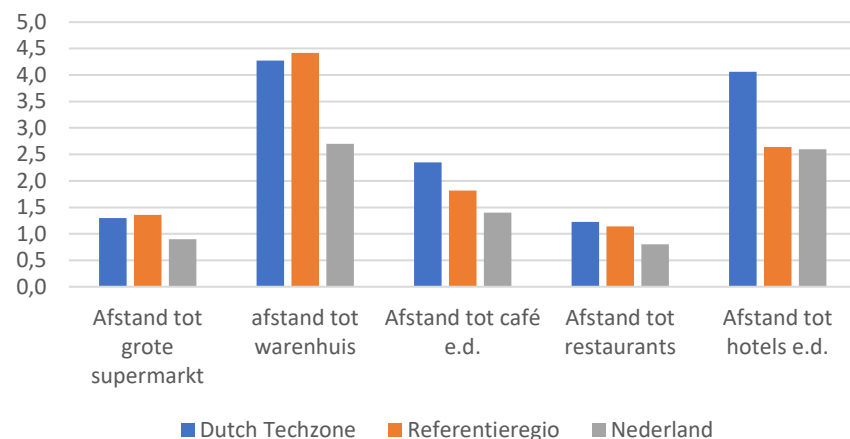
Aantrekkelijke regio

Vanuit de regiodeal Zuid- en Oost-Drenthe wordt ingezet op betaalbaar en comfortabel wonen in een fijne omgeving. In het onderdeel betreffende migratie was te zien dat er de laatste decennia vooral sprake was van een negatief binnenlandsmigratie saldo. Er vertrekken normaliter dus meer mensen vanuit de Dutch Techzone naar andere Nederlandse gemeenten dan andersom. De aantrekkelijkheid van een regio hangt onder andere samen met de bereikbaarheid van voorzieningen die al dan niet essentieel zijn voor inwoners. De trend die te zien was in het onderdeel afstand tot zorg, geldt ook voor andere typen voorzieningen op het gebied van detailhandel, horeca, onderwijs, kinderopvang, vrije tijd en cultuur, OV, groenvoorzieningen (enkele weergegeven in grafieken). De afstand tot voorzieningen ligt, met uitzondering van afstand tot bos, altijd hoger in de DTZ dan Nederland. De afstand tot voorzieningen in de DTZ komt wel grotendeels overeen met de referentieregio en het verschil in afstand (positief/negatief) verschilt per type voorziening. Gezien het meer landelijke karakter van de DTZ en de referentieregio met een lagere voorzieningendichtheid is het logisch dat voorzieningen verder weg liggen. Kijken we naar de ontwikkeling van de gemiddelde afstand tot 32 verschillende typen voorzieningen die worden bijgehouden, dan valt op dat de DTZ en de referentieregio structureel boven Nederland uitkomen en dat er nagenoeg dezelfde ontwikkeling heeft plaatsgevonden terwijl Nederland nagenoeg gelijk bleef. In 2021 was de gemiddelde afstand gedaald in de DTZ, in 2022 is de gemiddelde afstand echter weer met 50 meter toegenomen.

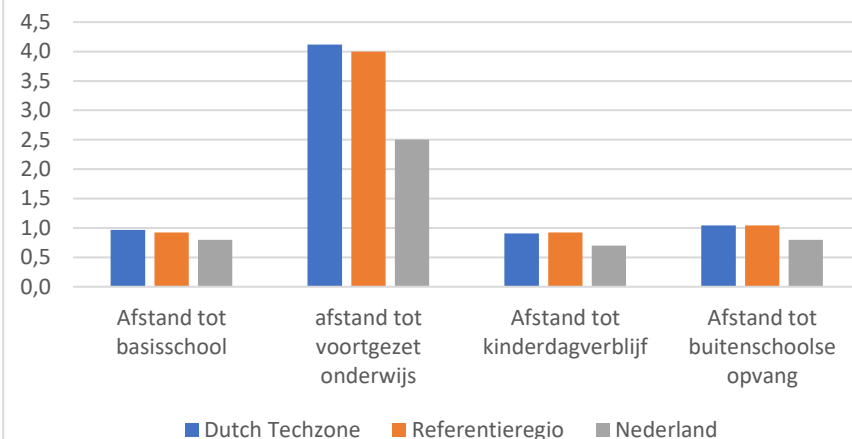
Niet alleen de afstand tot voorzieningen is groter in de DTZ. Ook het aanbod aan voorzieningen is gemiddeld lager. De afstand tot voorzieningen en het aantal voorzieningen is echter niet de enige graadmeter voor een aantrekkelijke regio. Veel mensen verhuizen juist

naar de regio voor de rust. Bovendien zegt afstand niet veel over de reistijd of toegankelijkheid.

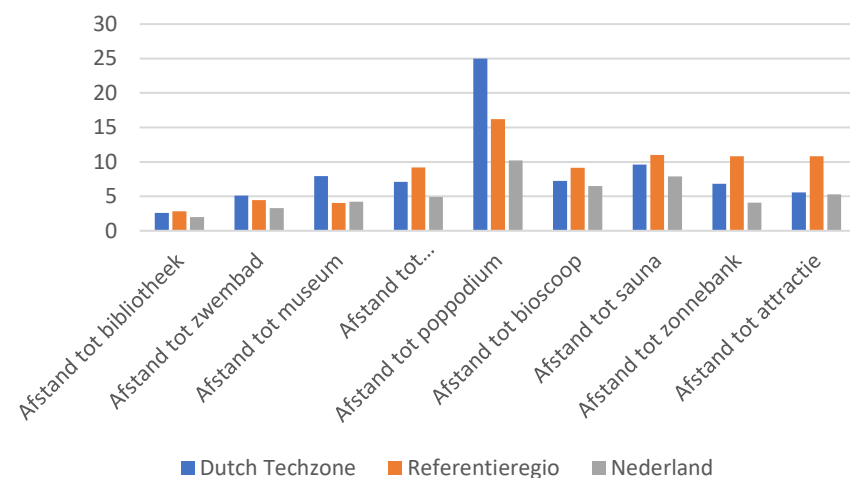
Afstand tot detailhandel en horeca 2022

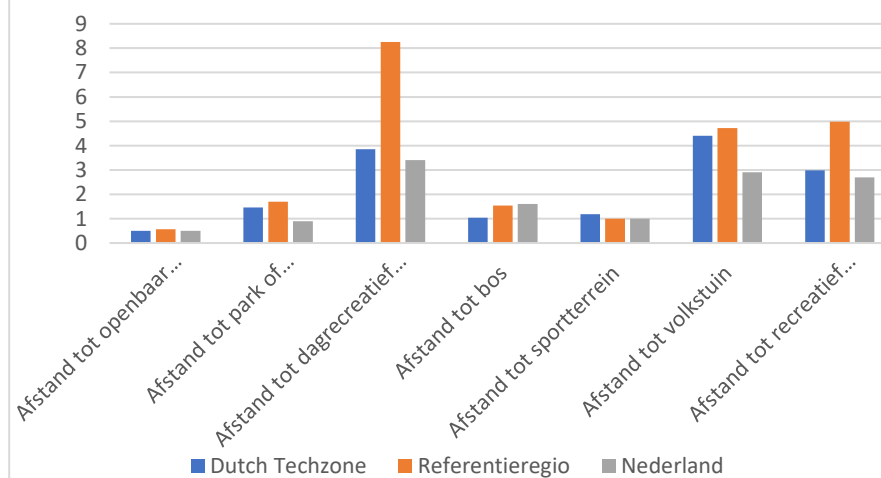
Afstand tot onderwijs en kinderopvang 2022

Afstand tot voorzieningen vrije tijd en cultuur 2022

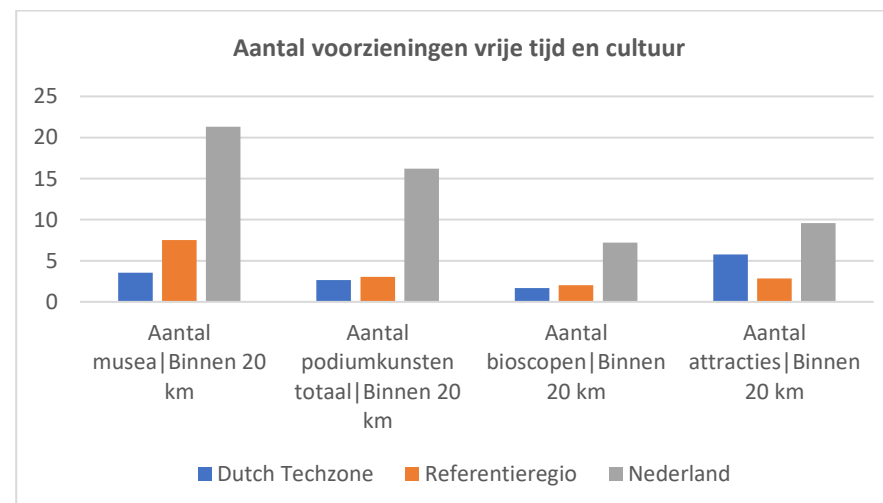
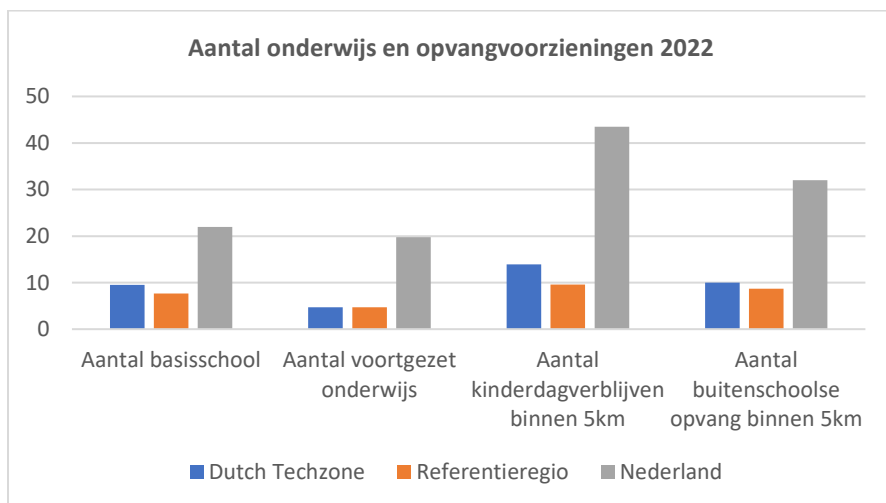
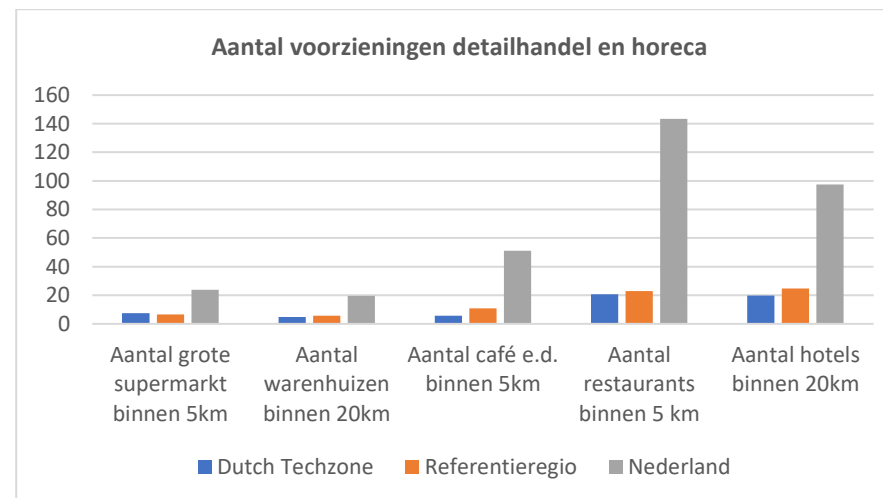
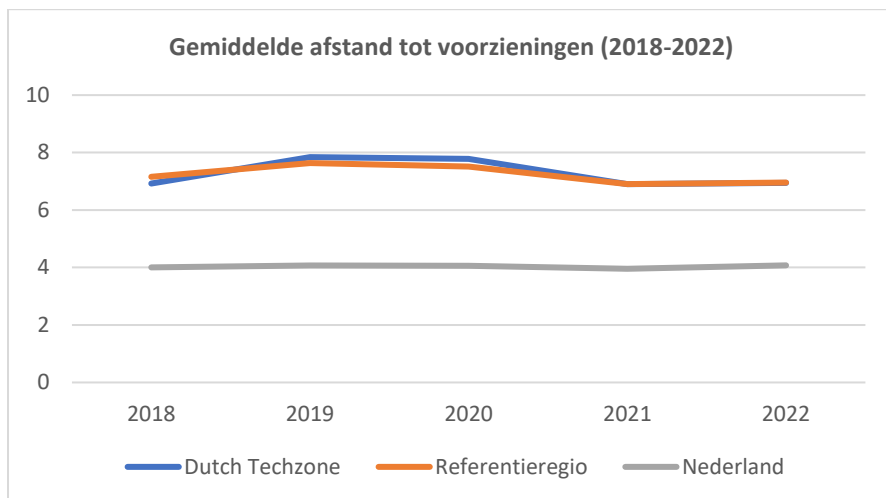

Afstand tot groenvoorziening 2022

Bron: CBS

Bron: CBS

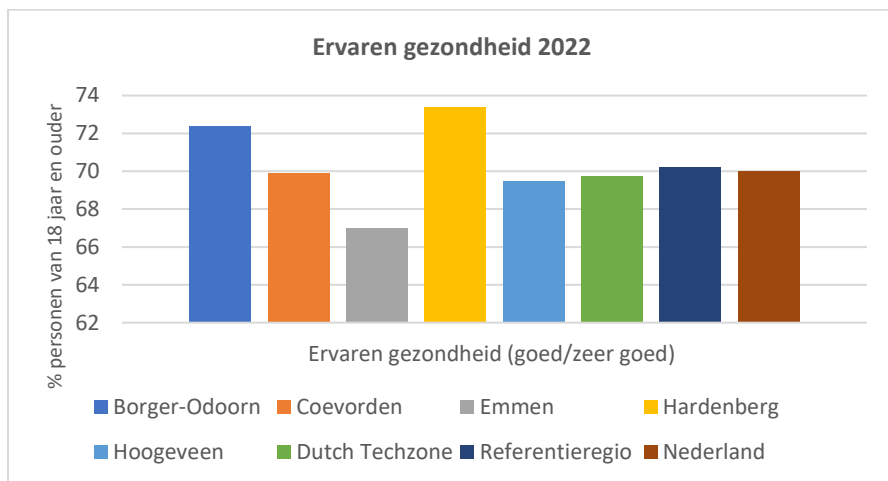
Bron: CBS

Bron: CBS

8. Zorg en welzijn

Gezondheid

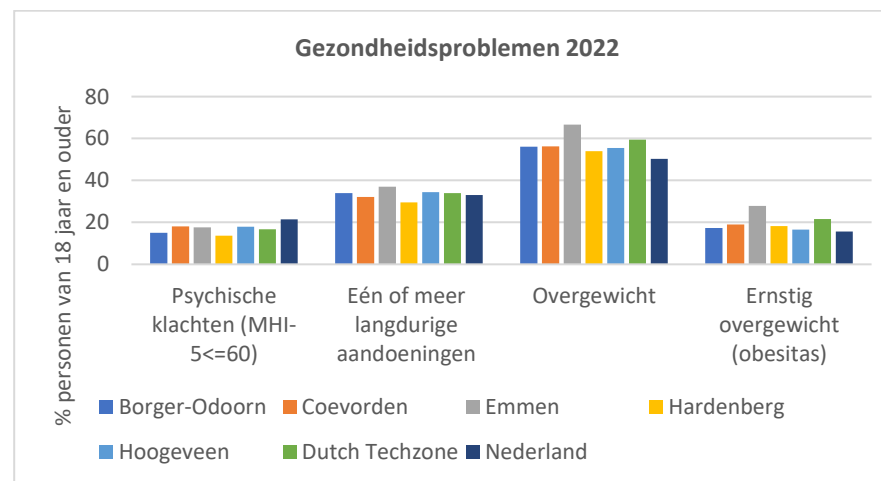
De gezondheid van inwoners speelt een belangrijke rol in het geheel van de brede welvaart. De regiodeal Zuid- en Oost-Drenthe wil zich inzetten voor goede zorg en ondersteuning voor alle inwoners van de regio, het opleiden van gekwalificeerd zorgpersoneel en oog hebben voor de behoeften van ouderen en kinderen. Uit de indicatoren van de brede welvaartsmonitor blijkt hier ook goede reden toe. De indicatoren die met de gezondheid te maken hebben scoren lager dan gemiddeld in Nederland. In onderstaande grafiek staan de percentages van volwassenen (18+) die hun eigen gezondheid ervaren als goed of zeer goed. Wat opvalt is dat de DTZ als geheel lager scoort dan gemiddeld in Nederland en de referentieregio, maar dat de onderliggende verschillen tussen gemeenten groot zijn.

Bron: GGD, RIVM en CBS

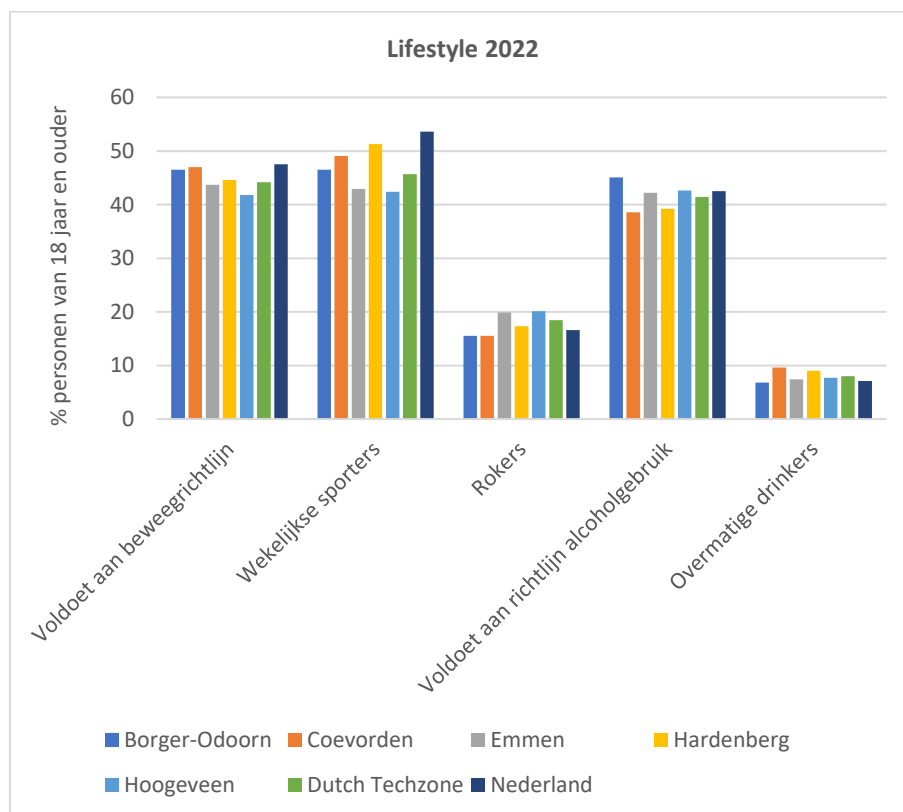
Net als bij de economische indicatoren zien we voor de gezondheidsindicatoren het patroon dat Hardenberg boven gemiddeld scoort en Emmen onder gemiddeld. Ook Borger-Odoorn scoort goed op de ervaren gezondheid.

Kijken we naar een aantal gezondheidsindicatoren, dan zien we dat het aandeel volwassenen met psychische klassen in alle DTZ gemeenten lager ligt dan landelijk gemiddeld. Op de overige indicatoren scoort de regio (en de onderliggende gemeenten) echter hoger dan gemiddeld. Er zijn relatief meer mensen met één of meer langdurige aandoeningen en meer mensen met (ernstig) overgewicht. Opvallend is het hoge aandeel inwoners met overgewicht, 60% tegenover 50% landelijk. In Emmen ligt dit aandeel op tweederde van de bevolking, waarbij meer dan een kwart van de bevolking (28%) last heeft van ernstig overgewicht (obesitas). Maar ook in Hardenberg, de relatief best scorende gemeente, scoort op beide indicatoren hoger dan gemiddeld.

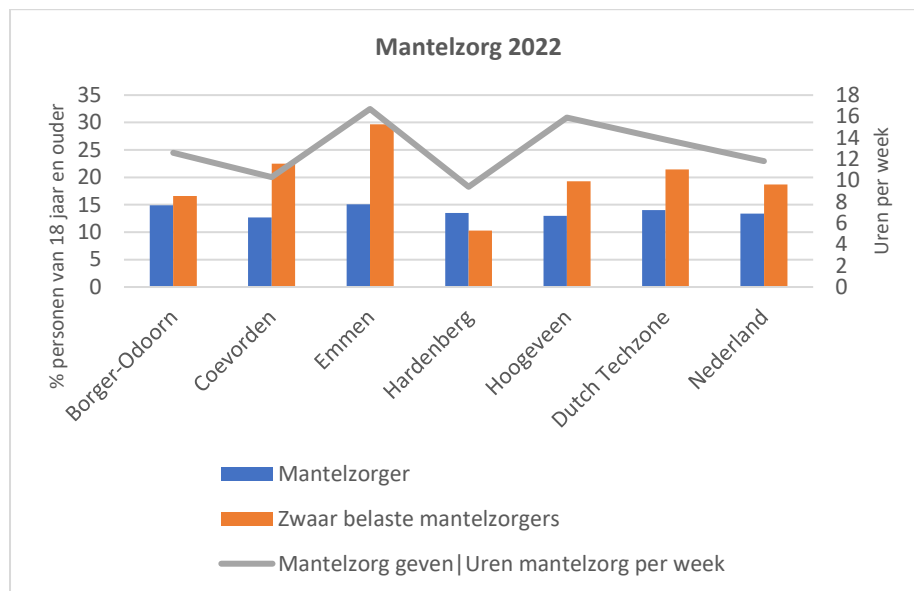
Bron: GGD, RIVM en CBS

Dat er onder de bevolking meer dan gemiddeld gezondheidsproblemen en vooral overgewicht voordoen lijkt een logisch gevolg van de minder gezonde lifestyle van bewoners uit de DTZ. In onderstaande grafiek is te zien dat bewoners uit de DTZ gemiddeld minder sporten en meer roken en drinken. Uit het regiobeeld voor de Zorg in Drenthe blijkt dat de lifestyle in de provincie sterk samenhangt met opleidingsniveau.

Bron: GGD, RIVM en CBS

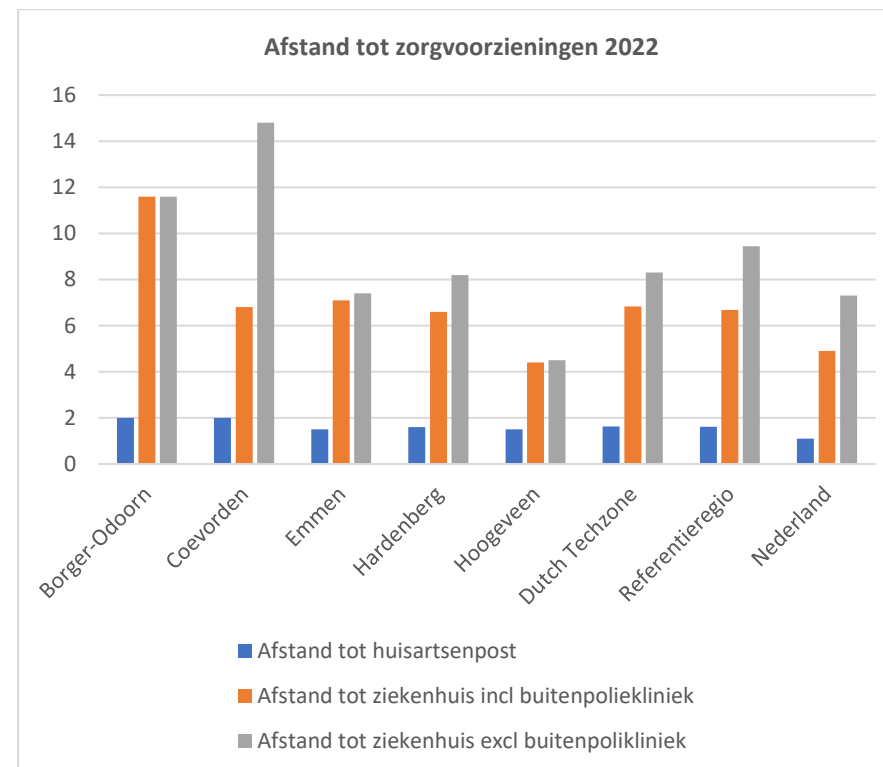
De mindere gezondheid in de regio leidt ertoe dat er ook meer (mantel)zorg nodig is. Ongeveer 14% van de volwassenen in de DTZ verleent mantelzorg. Dit ligt net iets boven het gemiddelde in Nederland (13,4%). De onderliggende verschillen tussen gemeenten zijn hierbij klein. Echter wanneer we kijken naar het aandeel van mantelzorgers dat aangeeft (zeer) zwaar belast te zijn, zien we dat de verschillen groter worden. Vooral in Emmen en Coevorden zijn de mantelzorgers zwaar belast. Van de DTZ gemeenten scoort alleen Hardenberg onder het landelijk gemiddelde. Ook het aantal uur per week dat een mantelzorger kwijt is aan zorgverlening wisselt flink. In Emmen en Hoogeveen is een mantelzorger 16 uur of meer kwijt per week. Meer dan een tiende van de volwassen bevolking in deze gemeenten is dus twee volledige werkdagen bezig met mantelzorg. Dit verklaart mogelijk voor een deel de relatief lagere arbeidsparticipatie in de DTZ. Lang niet iedereen heeft tijd om (extra) te werken. Daar komt bij dat met de verwachte krimp van de potentiële beroepsbevolking ook het potentieel aan mantelzorgers zal afnemen, wat in combinatie met de vergrijzing juist zal lijden tot extra druk voor zowel de reguliere zorg als de mantelzorgers.

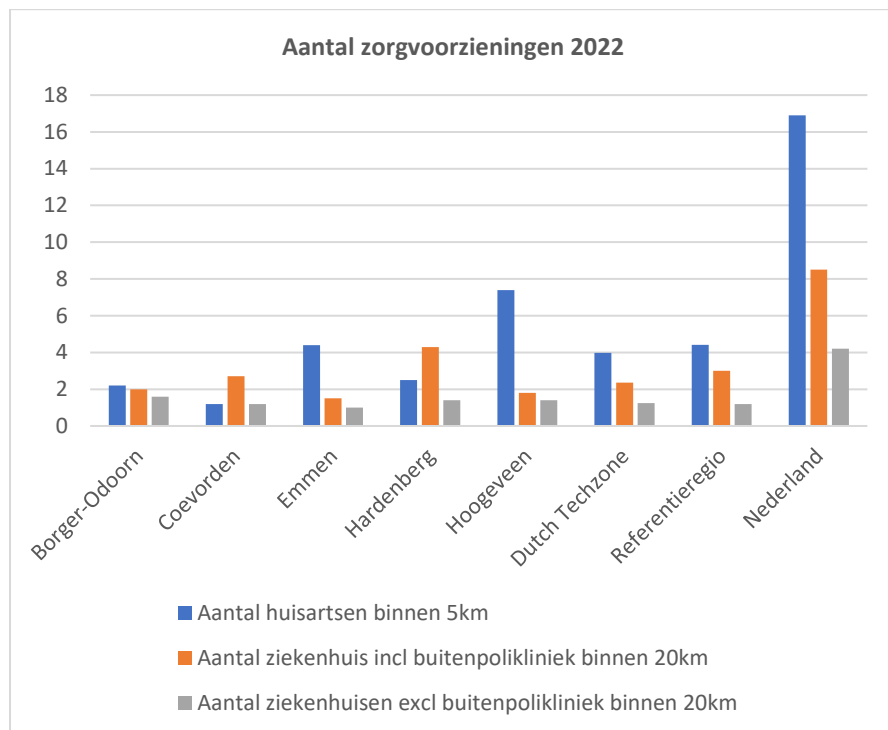
Bron: GGD, RIVM en CBS

Afstand tot zorg

De afstand tot voorzieningen in de zorg ligt gemiddeld hoger in de DTZ dan in Nederland. Inwoners van de DTZ moeten meer afstand afleggen om een huisarts of ziekenhuis te bezoeken. Het verschil in afstand wisselt tussen de 500 meter (huisartsen) en 3,4 km (ziekenhuizen incl. buitenpolikliniek). Naast dat bewoners van de DTZ verder moeten reizen, hebben ze ook minder aanbod aan zorgvoorzieningen. Als we kijken naar het aantal voorzieningen binnen een straal van 5 km (huisartsen) en 20 km (ziekenhuizen) valt op dat er in Nederland relatief (veel) meer voorzieningen in de buurt liggen dan in de DTZ en referentieregio. Het grootste verschil is te zien bij het aantal huisartsen binnen 5 km. Ook binnen de regio zijn er verschillen te zien.

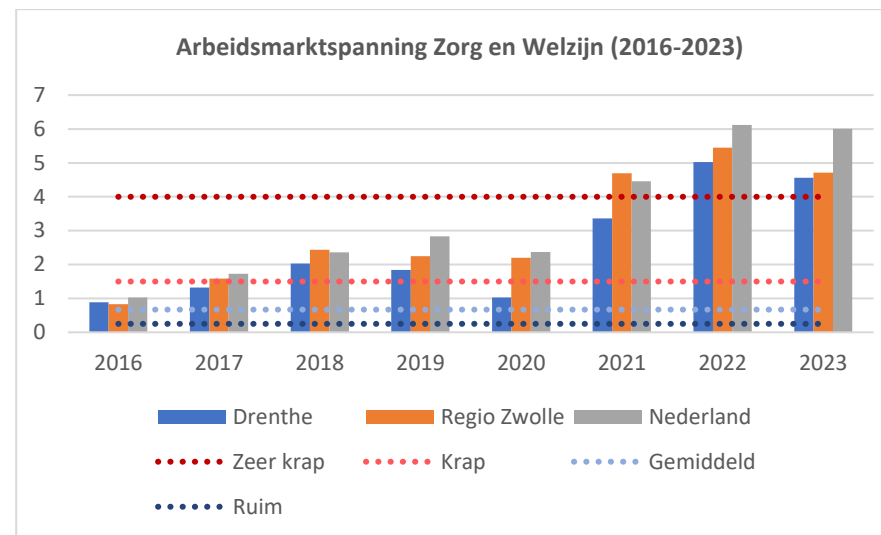
Bron: CBS

Bron: CBS

Werkgelegenheid

Om passende zorg te kunnen leveren is het belangrijk dat er voldoende opgeleid personeel beschikbaar is. Daarnaast is er met de aankomende vergrijzing van de bevolking een groeiende vraag naar zorgpersoneel. Wanneer we kijken naar de arbeidsmarktspanning van de beroepsklasse zorg en welzijn dan valt op dat over de jaren de krapte op de arbeidsmarkt in deze beroepen flink is toegenomen. In 2023 werden beide arbeidsmarktregio's (Drenthe en Zwolle) als 'zeer krap' getypeerd. Wel is de arbeidsmarktspanning lager dan gemiddeld in Nederland.

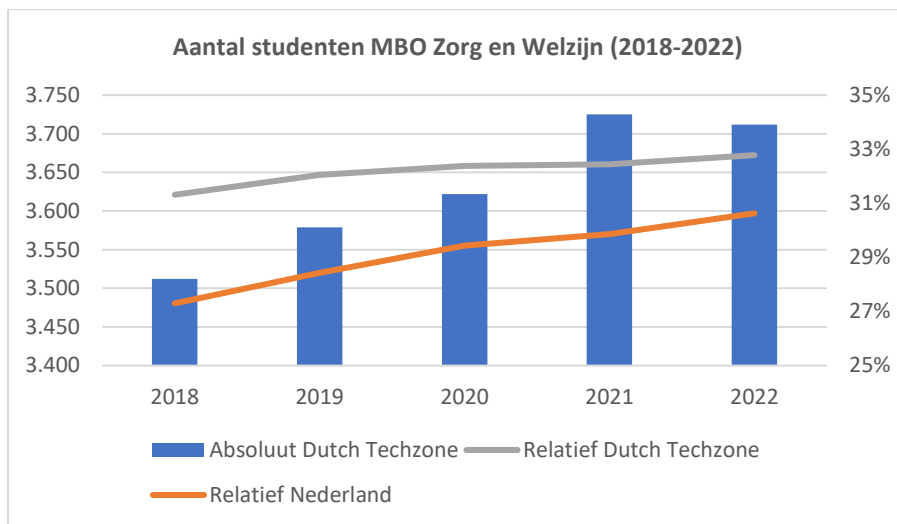

Bron: CBS

Opleidingen in de zorg

In de Dutch Techzone volgde in 2022 ongeveer een derde (33%) van de woonachtige mbo-studenten een opleiding gerelateerd aan zorg en welzijn. Dit aandeel ligt structureel iets boven het landelijk gemiddelde (31%), maar het verschil neemt de laatste jaren af.

De Dutch Techzone telde in 2022 3.712 zorg en welzijn studenten. Dit was een daling van 13 studenten ten opzichte van 2021, maar een stijging van 90 studenten ten opzichte van 2020.

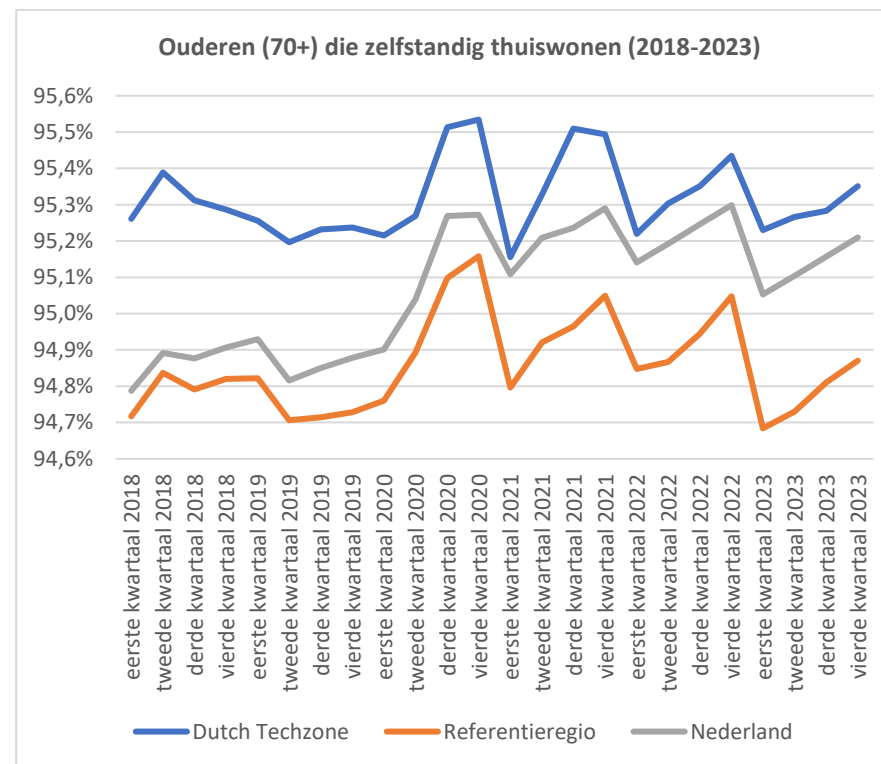
Bron: DUO

Ouderen

Zoals te zien was in het onderdeel demografie, gaat de bevolkingspopulatie vergrijzen. Het aantal ouderen in de DTZ groeit sterk. Het ouder worden gaat in de regio gepaard met een lagere ervaren gezondheid en meer fysieke en mentale aandoeningen evenals een afname in de participatie (Regiobeeld Drenthe, 2023). Vanwege het groeiende aandeel ouderen in de samenlevingen zal de druk op de zorg toenemen.

Om de druk op de zorg zoveel mogelijk te verlagen is het o.a. belangrijk dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. In onderstaande grafiek is te zien dat dit in de Dutch Techzone bovengemiddeld goed lukt, al is het verschil met Nederland klein. In het

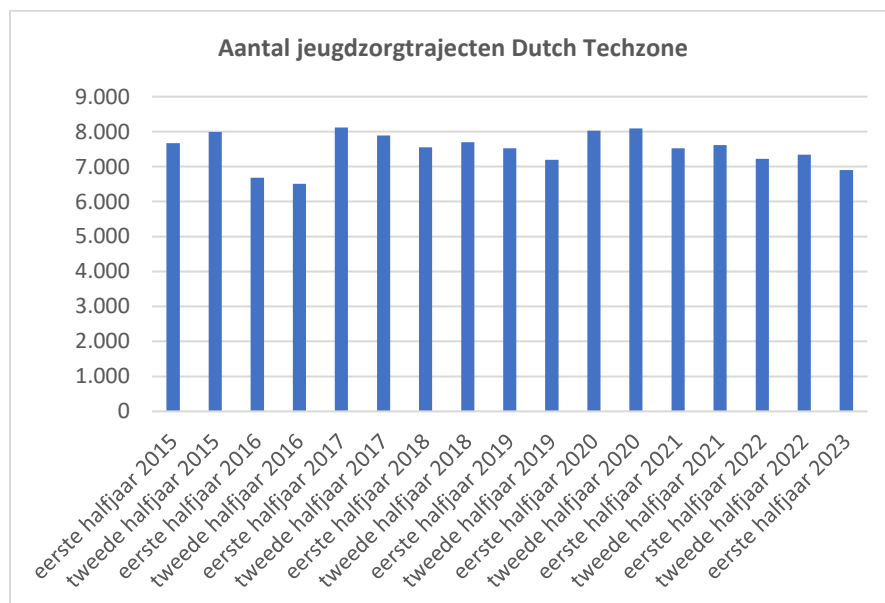
vierder kwartaal van 2023 woonde 95,4% van 70-plussers zelfstandig. Opvallend is ook het sterke effect van de coronacrisis.

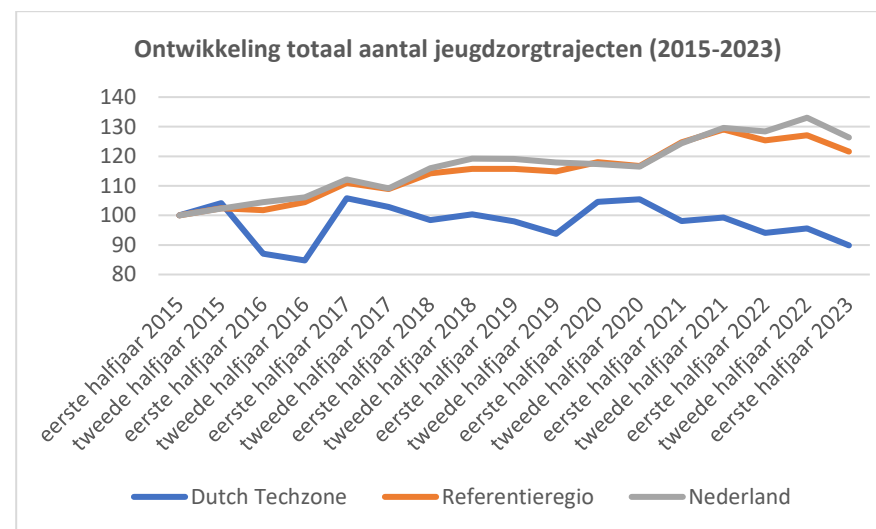
Bron: CBS

Jongeren

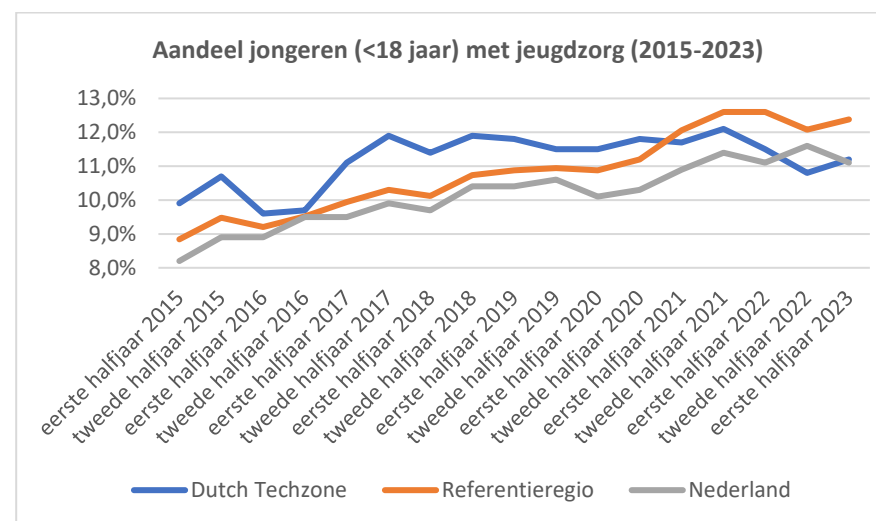
De laatste jaren is er een daling te zien in het aantal jeugdzorgtrajecten binnen de DTZ. Het is onduidelijk wat hier de verklaring voor is. Deze daling is namelijk in veel mindere mate zichtbaar in Nederland en de referentieregio. Uit het gezondheidsonderzoek COVID-19 van het RIVM blijkt dat er niet tot nauwelijks minder behoefte is aan hulp onder jongeren in Nederland. Zo is er bijvoorbeeld juist een toename in het aantal mentale klachten. Wel wordt er aangegeven dat jongeren steeds minder om hulp vragen of minder goed passende hulp kunnen vinden. Ondanks dat het aantal jeugdzorgtrajecten afneemt in de Dutch Techzone, nemen de gerealiseerde kosten juist toe.

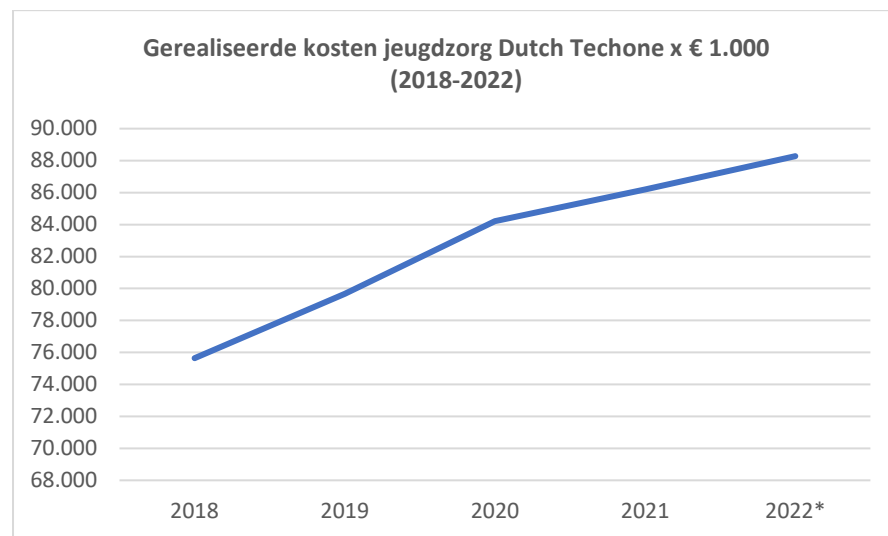
Bron: CBS

Bron: CBS

Bron: CBS

Bron: CBS